PRAVNI ZNAČAJ PARNICA O RASTAVI OD STOLA I POSTELJE

Dr Fr. Herman.

(DE CHARACTERE IURIDICO CAUSARUM SEPARATIONIS A TORO ET MENSA)

Summarium. In praesenti dissertatione agitur de ambitu et sensu, quem recipiunt cc. 1903 et 1989 CIC ex novissimo responso Pontif. Comm. Interpret. (AAS, 1941, 173), quo causae separationis coniugum recenseri debeant inter causas quae nunquam transeunt in rem iudicatam.

Primo exponitur, quid sub statu personarum et causis de eodem in iure canonico sit intelligendum, deinde disputatur de causis matrimonialibus quatenus sunt causae de statu personarum. Sub hoc respectu illustrari conatur iuridicus character causarum separationis coniugum et historice inquiritur quaestio de re iudicata quoad sententias in hisce causis. Remanens in hac quaestione dubium ex parte Rvmi D. Archiepiscopi Zagrebiensis S. Sedi ad solvendum propositum, solutum est definitive novissimo responso Comm. Interpret., cuius proprius sensus et ambitus: iuridicae consequentiae theoreticae ac practicae responsi exhibentur et explicantur.

Pitanje o tom, kakav pravni značaj imaju ženidbene parnice o rastavi od stola i postelje, bilo je u kanonističkoj nauci i prije i poslije Kodeksa, prijeporno. Spor je bio u pitanju, da li ove parnice također spadaju među parnice o stališu (stališne ili statusne parnice, causae de statu personarum) i u vezi s time, da li presude u parnicama o rastavi od stola i postelje postaju samo izvršne (executivae), ali nikada ne zadobivaju konačne pravne moći (nunquam transeunt in rem iudicatam).

Status i statusne parnice.

Status[1] u strogo jurističkom smislu (= osobni statut) pravna je uredba, koja nije postojala u klasičnom kanonskom pravu, pa se o statusu u dekretalnom pravu i u njegovim izvorima jedva može nešto pronaći. Zato ni stara kanonistička

[1] Mažuranić (Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, Zagreb, 1920, str. 1936 sl.) bilježi za »Status« ove hrv. riječi: stal, stališ i stalež, dok Broz-Ivekovićev Rječnik hrvat. jezika, Zagreb 1901, II, 464 ima samo riječ »stalež«.

nauka nije nigdje ex professo pretresala pojam i uredbu de statu personarum.[2] U rimskom se pravu označivao riječju status položaj čovjeka u državnom pravnom poretku. Sadržaj statusa su osnovna pravna dobra i pravna sposobnost, pa rimsko pravo razlikuje tri vrsti statusa: libertatis, (liberi seu ingenii, libertini, servi), civitatis (cives romani, latini, peregrini) et familiae (paterfamilias, cognati etc.). Sve tri vrste statusa zajedno tvore caput i pripadaju samo punopravnom rimskom građaninu.[3]

»Status personarum« kao juristički pojam i crkvenopravnu uredbu uveo je u kanonsko pravo tek novi Kodeks (1917), i to u procesno pravo u odredbama kanona 1701 i 1903. U k. 1701 propisuje Kodeks, da pravo na pokretanje parnice, kojoj je predmetom stališ nikada ne zastaruje (»actiones autem de statu personarum nunquam extinquuntur«), a u k. 1903 određuje, da takove parnice nikada ne zadobivaju konačne pravne moći (»causae de statu personarum nunquam transeunt in rem iudicatam«)[4] Da su to posve nove odredbe, kojih uopće nije bilo u dekretalnom pravu dokazuje i to, što u izdanju Kodeksa s oznakom izvora (ed. cum fontium adnotatione ab Em. Petro Card. Gasparri, Romae 1917) nisu za ove kanone (1701 i 1903) navedeni nikakovi izvori (ranije odredbe).

Zato su se kanonisti ovdje našli pred sasvim novim problemom,[5] preko kojega autori poslije Kodeksa ili mukom prelaze[6] ili su njihova tumačenja nesuglasna i manjkava.[7]

[2] Kanonistička nauka neposredno prije Kodeksa govorila je »de statibus Ecclesiae« ili »de statibus ecclesiasticis« izlažući crkvene ustavne propise (De constitutione Ecclesiae) i razlikovala je ovdje samo tri staleža: klerički, lajički i redovnički. V. Laurentius, Institutiones iuris can., Friburg. Brisg., 1904, ed. 3, 44; Aichner, Compendium Jur. eccl., Brixinae 1905, ed. X, 180; Sägmüller, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts, Freib. Br., 1909, 2 ed., 170.

[3] Vd. Baron-Šrepel, Institucije rim. prava, Zagreb 1913, 24.

[4] No opći termin »status« upotrebljava Kodeks mnogo puta u najraznovrsnijim vezama i značenjima. V. Köstler, Wörterbuch zum Codex Juris Canonici, München, 1927, 336; Mörsdorf, Die Rechtssprache des Codex Juris Canonici, Paderborn 1937, 125.

[5] Noval, De processibus, Torino-Roma, 1920, I, 444; »...causae de statu personarum: huiusmodi locutio est nova in hac re.«

[6] Vd. n. pr. Eichmann, Lehrbuch des Kirchenrechts, Paderborn 1923, 551 i 587; Prümmer, Manuale iuris eccles., Friburgi Brisg., 1920, 549 i dr.

[7] Vd. n. pr. Coronata, Institutiones iuris can., Taurini 1923, III, 126 i 344; Cappello, Summa iuris can., Romae 1936, III, 174 i 284; Lega-Bartocetti, Commentarius in iudicia ecclesiastica, Romae 1938, I, 475; Jone, Gesetzbuch des Kanonischen Rechtes, Paderborn 1940, III, 106 i 230. i dr.

Već pri određivanju samoga pojma »status personarum« postoje kod autora znatne razlike i neslaganja.[8]

Držimo, da je taj pojam s jurističkog gledišta najbolje odredio Chelodi[9] i za njim Michiels.[10]

Status (stalež ili stališ) u strogom smislu je pravni položaj osobe, po kojemu se po odredbi zakona ravna njezina pravna sposobnost. U širem i izvedenom smislu uzima se kao stališ i svaki stalni životni položaj ili zvanje. U pravom i strogom smslu postoje u Crkvi samo tri stališa: duhovnički (klerički) i svjetovnjački (lajički) po božanskom pravu, i redovnički po crkvenom pravu. U širem smislu govori se o stališu ženidbenom (bračnom), o stališu svećeničkom, pa o stališima: trgovačkom, vojničkom, radničkom itd.

Od ovoga smisla, u kojemu se uzima osnovni pojam »status«, ovisi i značenje riječi: »stališna parnica (actio seu causa de statu personarum), o kojoj se govori u kk. 1701 i 1903.[11] To su svakako takove parnice, u kojima je predmetom sudskog rješavanja sama pripadnost[12] jednomu od stališa u strogom smislu, dakle duhovničkom (de valore s. ordinationis),

[8] Vd. Roberti, De processibus, Romae 1926, I, 147 i II, 248; Wernz-Vidal, De processibus, Romae 1927, I, 311 i 583; Sipos, Enchiridion iuris can., Pécs, 1940, ed. 4, 104 i 184; Mörsdorf, na nav. mj., 125.

[9] Chelodi, Ius de personis, Tridenti, 1922: »Status, proprie, est iuridica conditio personae, stabili modo lege inducta, ex qua illius capacitas iuridica dimetitur. Latiori sensu, et consequenter, est stabile vitae institutum. Hoc sensu loquimur de statu mercatorum, militum, opificum, aut etiam de statu sacerdotali, matrimoniali etc. in quibus omnibus acceptionibus vox »status« plus minusve proprie, non autem stricte iuridice sumitur.«

[10] Michiels, Principia generalia de personis in Ecclesia, Lublin 1932, 18; »Diversitas personarum quoad actualem capacitatem iuridicam, seu, quod idem est, diversus status personalis, cujus ratione baptizati diverso jure utuntur, a pluribus pendet personarum adjunctis, praeprimis vero a diversis qualitatibus, quibus vestiuntur, et a diversis circumstantiis, in quibus versantur. Ad ipsum vero legislatorem pertinet determinare quaenam personarum qualitates quaenamque circumstantiae de facto producant, et quanam mensura, diversam conditionem iuridicam.«

[11] Riječi: iudicium, actio, causa, processus juristički su termini, koji imaju određeno i različito značenje, ako se uzimaju u strogom smislu, ali se mnogo ne razlikuju i mogu značiti isto, ako se uzimaju u širem značenju. Vd. Mörsdorf, 288 sll.

[12] Predmetom je dakle statusne parnice ustanovljenje jedne prijeporne pravne činjenice (pripadnost stališu), zato su statusne parnice deklaratorne prirode i po usvojenom mišljenju kanonista ne spadaju ni među lične ni među stvarne parnice (k. 1701), nego su zasebna vrsta parnice. Vd. Roberti, I, 147; Wernz-Vidal, 222.

lajičkom (de valore baptismi) ili redovničkom (de valore s. professionis), ali se stališnim parnicama mogu smatrati i takove, u kojima se ne radi o ovoj trovrsnoj stališkoj pripadnosti u strogom smislu, nego o stališu u širem smislu. Dapače se među statusne parnice mogu brojati i takove, u kojima nije predmetom spora sama pripadnost stališu, nego samo stališka prava ili obveze. Koji se životni položaj u kanonskopravnom smislu smatra takovim stališem i koja su stališka prava i dužnosti u takovoj vezi s pripadnošću stališu, da su također predmetom stališne parnice, to ovisi posvema o zakonodavcu odnosno o pozitivnoj njegovoj odredbi.[13]

Svima statusnim parnicama pripadaju po sadanjem kanonskom procesnom pravu dvije osebujnosti: 1) one nikada ne zastarjevaju tj. pravo na pokretanje parnice ne gubi se zastarom (k. 1701) i 2) one ne postaju nikada pravomoćne tj. presude u tim parnicama nikada ne zadobivaju konačne pravne moći. (k. 1903).

[13] Uvidom u zakonske nacrte, koji su predhodili novomu Kodeksu kanonskog prava ustanovili smo, da je u svih sedam nacrta za kanon 1903 bilo predviđeno, da se iscrpno i izrijekom navedu parnice, u kojima presude nikada ne zadobivaju pravne moći. Još u posljednjem nacrtu (Schema G) glasio je taj kanon ovako: »§ 1. Nunquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum, in quibus nempe agitur de sacro vinculi matrimonii et ordinis sacri. § 2. Sed ex duplici sententia conformi ex his causis consequitur, ut ulterior propositio non debeat admitti, nisi novis prolatis iisdemque gravibus argumentis vel documentis.« (Roberti, Codicis Iuris Canonici schemata, Lib. IV, De processibus, Civitas Vaticana, 1940, 448 sl.) Protivno nacrtima uzakonjeni tekst kanona 1903 određuje posve općenito, da nema pravomoćnosti u statusnim parnicama uopće ostavljajući zakonodavcu, da naknadno bilo autentičnim tumačenjem bilo posebnom odredbom ustanovi, koje se parnice moraju smatrati statusnim parnicama.

[14] To može da bude do slučaja zajedno i prva i zadnja presuda. »Res iudicata habetur ex duplici sententia conformi, vel ex unica sententia ubi nulla in iure conceditur appellatio (can. 1902,3—1880), vel etiam ubi ius non obstat appellationi, sed haec tempore utili interposita non fuit (can. 1881), aut rite interposita coram iudice a quo, deserta fuerit coram iudice ad quem (can. 1902,2), sive ab appellante (cann. 1883—1886), sive a partibus litigantibus, qui nullum actum processualem per annum posuerint, quin aliquod obstiterit impedimentum (can. 1736). perempta videlicet instantia in gradu appellationis.« S R. Rota, 20 jun. 1922, Nullit. matrim. quaestio incidentalis de re iudicata. AAS, 1922, 601.

Presude u statusnim parnicama samo su izvršne, a nikada pravomoćne.

Svaki je parnični spor konačno riješen zadnjom presudom: po njoj postaje predmet spora presuđena stvar (res iudicata). Zadnja je presuda ona, protiv koje stranke nisu prizvale na viši sud ili protiv koje nema više priziva. Takova zadnja presuda[14] dobiva pravnu moć (»facit ius inter partes« k. 1904 § 2), postaje pravomoćnom. U dekretalnom pravu ustaljen je za to tehnički izraz: »sententia transit in rem iudicatam«.[15]

Uredba rei iudicatae sadržavala je već u rimskom pravu dva učinka: 1) Pravo na izvršenje presude (sententia executioni mandari potest, k. 1917 § 1): ovo se pravo može posebice utužiti (actio rei iudicatae«[16] i prisilno ostvariti (izvršenje, ovrha, executio) na temelju posebne sudske odluke o izvršenju (executorium iudicis decretum, k. 1918).[17] 2) Takova parnica, koja je završena pravomoćnom presudom ne može se ponovno ispravdavati, jer to priječi prigovor presuđene stvari (exceptio rei iudicatae, k. 1904 § 2). Jednom pravomoćno presuđena stvar (res iudicata) konačno i zauvijek (k. 1629 § 1) smeta, da se u toj stvari ponovno pokrene parnica (k. 1904 § 2).[18]

Međutim se je u dekretalnom pravu ustalila iznimna uredba, po kojoj su konačne presude u stanovitim parnicama imale samo prvi učinak presuđene stvari (rei iudicatae) tj. pripadalo im je pravo izvršnosti, ali im nije pripadao drugi tj. one nikada nisu zadobivale konačne pravne moći u tom smislu, da se ne bi mogle ponovno pokretati (retractari,

---

[15] Vd. Mörsdorf, 350. Uredba »res iudicata« preuzeta je u kanonsko pravo iz Justinijanovih institucija rimskog prava (vd. Baron-Šrepel, 506), »Res iudicata in foro ecclesiastico secundum ius Iustinianeum intellecta est, non secundum modum et subtilitates iuris romani classici, de cuius sensu multae etiam ultimo tempore fiunt disputationes.« Wernz-Vidal, 350.

[16] Vd. Roberti, I, 360; II. 244.

[17] Vd. kk. 1920 i sll. »Legislator, qui in omni lege ferenda bonum commune quaerere debet, sententias hisce in adiunctis merito firmas et irrevocabiles esse voluit, quia boni publici magis interest ut controversiae inter subditos insolutae non maneant, quam quod in singulis casibus iudiciales sententiae veritati et iustitiae apprime congruant.« S. R. Rota, 1. c.

[18] U rim. pravu »exceptio rei iudicatae« Vd. Baron-Šrepel, 507. Obnova takove pravomoćno presuđene parnice moguća je samo iznimno tz. povratom (restitutio in integrum, k. 1905).

novo examini subiici, nova causae propositio) zbog prigovora presuđene stvari (ex exceptione rei iudicatae). Ovakove su presude samo konačne i izvršne (sententiae definitivae factae executivae, executioni mandatae), ali nikada ne postaju konačno pravomočne u punom smislu (nunquam transeunt in rem iudicatam).[19]

U dekretalnom pravu nije postojala opća norma, po kojoj bi se moglo odrediti, koji su to predmeti, u kojima presude nikada ne dobivaju konačne pravne moći, nego je te predmete određivala kanonistička nauka bilo na temelju kriterija božanskog prava (»sententiae quae fovent peccatum«) bilo na temelju pozitivnih odredaba u dekretalima,[20] ali je u tom vladala znatna nesuglasnost i pometnja.

Zato je novi Kodeksa za ovu iznimnu uredbu o nepravomoćnosti nekih presuda donio sasvim novu odredbu u kanonu 1903, u kojoj je uzakonjena opća norma, da presude u statusnim parnicama nikada ne dobivaju konačne pravne moći: »Nunquam transeunt in rem iudicatam causae de statu peronarum« (k. 1903).[21]

Ženidbene parnice kao statusne parnice.

Već smo gore izložili, da se iz opće norme kanona 1903 ne mogu sa sigurnošću navesti i izbrojiti sve one parnice, koje se moraju ili mogu smatrati statusnim parnicama i da to ovisi i dalje posvema o zakonodavcu i njegovoj odredbi, koju može dati i posebnim rješenjem ili autentičnim tumačenjem. Na svaki način spadaju među statusne parnice one, koje su i po

---

[19] Vd. Roberti, II, 247; Wernz-Vidal, 483. »Ut regula generalis traditur, quod sententia, cuius observantia nutrit peccatum, nunquam transit in rem iudicatam, cum neque praescriptio neque consuetudo valeat nutritiva peccati.« — Pirhing, Ius can., Lib. II, Tit. 27, n. 49.

[20] »Iure Decretalium DD. varia ratione plures sententias excipiebant ab instituto rei iudicatae, veluti matrimoniales, criminales, praesertim in casu rei iniuste condemnati, beneficiales quae vergerent in detrimentum Ecclesiae aut in favorem beneficiati qui vitiose se intromisisset in beneficium vel cuius titulus nullitate laboraret etc. Alii DD. addebant sententias nullas, aut ex falsis documentis, testificationibus, iureiurando emissis, etc. »Roberti, II, 247.

[21] Tekst k. 1903 kaže: »Nunquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum« to se može smatrati da je »Schönheitsfehler«. Točno je trebalo reći »sententiae in causis de statu personarum« (ispor. k. 1989).

starom pravu bez sumnje ovamo spadale, a to su: de valore matrimonii; de eius solutione per mortem coniugis; de libertate a vinculo matrimonii initi ob obtentam declarationem nullitatis; de validitate ordinationis aut professionis religiosae.«[22]

U pogledu ženidbenih parnica novi je Kodeks posebice izrekao, da one spadaju među statusne parnice, jer je izrijekom odredio u kanonu 1989; »sententiae in causis matrimonialibus nunquam transeunt in rem iudicatam.« Kako po k. 1903 samo presude u statusnim parnicama nikada ne dobivaju konačne pravne moći, jasno je da i ženidbene parnice prema Kodeksu spadaju među statusne parnice. Ali ni smisao kanona 1989 nije bio dovoljno jasan. Na ženidbene naime parnice spadaju svi oni pred sud izneseni sporovi, kojima je predmetom ženidba ili nešto, što je s njom u nužnoj vezi. Izbrajanje svih takovih sporova, koji se mogu smatrati ženidbenim parnicama nije u kanonističkoj nauci ni stalno ni utvrđeno.[23] Općenito se može reći, da su ženidbene parnice svi oni pred crkveni sud izneseni sporovi, u kojima se radi o ženidbenoj vezi, o zarukama, te o rastavi od stola i postelje.

I ako kanon 1989 sasvim općenito i bez ograničenja određuje, da ženidbene parnice nikada ne postaju ko-

---

[22] Tako Wernz-Vidal, 583. Drukčije shvaća smisao kanona 1903 Roberti, II, 248 koji s nekom nesigurnošću kaže: »Ex Codice excipiuntur a re iudicata omnes et solae sententiae de statu personarum (c. 1903). Haec autem classis, ni fallimur, latius quam prima fronte apparet extenditur; sane ea comprehendit quaslibet sententias latas circa iura ipsis personis adhaerentia, minime vero quae bona patrimonialia respiciunt«.

[23] Vd. Bened. XIV, De synodo dioecesana, Lib. IX, cap. IX, n. 3 et 4, Berrariae (ed. Manfrè), 1756; Wernz-Vidal, Jus matrim., Romae 1928 ed. 2, 824; Knecht, Handbuch des kath. Eherechtes, Freib. i. B., 1928, 761; Gasparri, Tractatus can. de matrim., Romae 1932, II, 274; Cappello, De matrim., Romae 1939, ed. 4., II, 408; Pregledno Chelodi-Dalpiaz (Jus matrimomiale, Tridenti, 1937, ed. 4, 212): »de omnibus iis quae valorem, liceitatem, effectus essentiales matrimonii respiciunt: de vinculi firmitate, vi sponsalium, separatione a toro et mensa, legitimitate prolis, iuribus coniugalibus et similibus. Crimina cum matrimonio connexa (adulterium, abortus etc.) censentur mixti fori. Pariter actio damnorum ex non impletis sponsalibus. (C. I. 2/7, iun. 1918, AAS, 1918, 345).«

[24] Tako na pr. Noval (De processibus, Romae 1920, I, 444) broji među statusne parnice samo ove ženidbene parnice: super a) validitate matrimonii; b) inconsummatione matrimonii; c) libertate a vinculo matrimoniali ob assertam mortem coniugis vel declarationem nullitatis matrimonii. Slično i Wernz-Vidal, De processibus, 583 i drugi.

načno pravomoćne, ostalo je ipak spornim pitanjem, da li je ovdje zakonodavac izrazom »causae matrimoniales« obuhvatio sve takove parnice, napose i parnice o rastavi od stola i postelje ili izraz ima ovdje užje značenje = causae matrimoniales de vinculo.[24] Stvar nije bila dovoljno jasna i pitanje je ostalo spornim zbog ovih razloga:

1) Nije postojala izričita odredba o tom, na koje se sve parnice odnosi odredba kanona 1903, napose nije bilo odredbe o tom, da li se parnice o rastavi od stola i postelje smatraju statusnim parnicama.[25] Može se reći, da je i prije i poslije Kodeksa bilo opće i usvojeno mišljenje, da parnice o rastavi od stola i postelje nisu statusne parnice, i to zato što presude u tim parnicama dobivaju konačnu pravnu moć i ne spadaju među parnice, koje nikada ne postaju pravomoćne.

2) Među izvorima za kanon 1989 označen je na prvom mjestu c. lator praesentium pape Aleks. III (c. 7, X, de sententia et re iudicata, II, 27), a onda odredba Benedikta XIV u § 11[26] glasovite njegove konstitucije »Dei miseratione« od 3. nov. 1841.[27] I odredba Aleks. III i odredba Benedikta XIV odnose se očito samo na ženidbene parnice o ženidbenoj vezi (de vinculo) i na presude izrečene contra matrimonium. Za odredbu Benedikta XIV, koju Kodeks u kanonu 1989 skoro doslovno preuzima kaže još i poslije Kodeksa Noval (De processibus, I, 445): Quod tamen erat intelligendum de causis matrimonialibus proprie talibus, seu respicientibus vinculum.« Moglo se je dakle s razlogom uzeti, da odredbe kanona 1989 sadrže samo staro pravo i ne mijenjaju ga, pa zato njegove odredbe (prema kanonu 6,2) tumačiti u dosadanjem smislu tj. da samo presude u vinkularnim ženidbenim parnicama (sententiae in causis matrimonialibus

---

[25] O tomu više u narednom otsjeku.

[26] Ta odredba glasi ovako: »Potestas tamen post alteram Sententiam conformem, ut supra, (t. j. novas nuptias contrahere) Coniugibus facta intelligatur, et locum habeat, salvo semper, et firmo remanente iure, seu privilegio causarum matrimonialium, quae ob cuiuscunque temporis lapsum nunquam transeunt in rem iudicatam sed si nova res, quae non deducta, vel ignorata fuerit, detegatur, resumi possunt, et rursus in iudicialem controversiam revocari« Fontes, I, 699. Svi ostali od kard. Gasparrija označeni izvori, preuzimaju samo odredbu Benedikta XIV. To su: S. C. S. O., instr. (ad Ep. Rituum Orient.), a. 1883, tit. V, n. 30 (Fontes, IV, 400); S. C. C., instr. 22 aug. 1840 (Fontes, VI, 345); i S. C. de Prop. Fide, instr. a. 1883, n. 30 (Fontes, VII, 484).

[27] Fontes, I, 695.

sclct. de vinculo) nikada ne dobivaju konačne pravne moći.

3) Kanonske procesne odredbe za ženidbene parnice preuzete su u novi Kodeks skoro posvema iz konstitucije Benedikta XIV »Dei miseratione« (3. nov. 1741.), koja radi isključivo o vinkularnim ženidbenim parnicama. Zato je izgledalo, da se i procesne odredbe, koje Kodeks donosi pod naslovom »De causis matrimonialibus« (Lib. IV, tit. XX, cc. 1960—1992) odnose samo na vinkularne parnice, tim više što se u tom naslovu nigdje i ne spominju izrijekom parnice o rastavi od stola i postelje niti za te parnice ima kakovih procesnih propisa.[28] Pa i provedbeni propisi u poznatoj Instr. S. C. Sacram., 15 aug. 1936 (AAS, 1936, 313—372) za ovaj naslov De causis matrimonialibus, odnose se isključivo na parnice o nevaljanosti braka (de nullitate matrimoniorum). Među tima odredbama Kodeksa nalazi se i kanon 1989, pa se je zato moglo posve ispravno zaključiti, da se i njegove odredbe odnose samo na vinkularne ženidbene parnice.

Pravna snaga presuda u parnicama o rastavi od stola i postelje.

Može se kao sigurno ustvrditi, da su kanonistički pisci mahom i prije i poslije Kodeksa među presude, koje nikada ne postaju konačno pravomoćne (sententiae quae nunquam transeunt in rem iudicatam) izrijekom stavljali samo presude u ženidbenim parnicama, u kojima se radi o ženidbenoj vezi (causae matrimoniales de vinculo) i da nisu u takove parnice brojali i parnice o rastavi od stola i postelje.[29]

Međutim to ipak nije bilo opće i posve sigurno mišljenje.

---

[28] Prema odredbama u materijalnom ženidbenom pravu u Kodeksu mogu supruzi izvesti rastavu od stola i postelje i na svoju ruku (propria auctoritate) ili postići izvansudbeno administrativnom odlukom Ordinarija (decreto Ordinarii). U smislu odgovora Interpret. Kom. od 25. VI. 1932. (AAS, 1932, 284) treba da se ženidbeni sporovi o rastavi od stola i postelje u pravilu rješavaju ovim upravnim putem, a ne sudskom parnicom. (Vd. Cappello, De matrimonio, II, 353). Zato je razumljivo, što Kodeks i ne donosi procesnih propisa za parnice o rastavi od stola i postelje i što je Crkva tolerancijom (S. C. S. O., 19. XIII. 1860; 25. VI. 1885) ili privilegijem (u talijanskom, austrijskom i jugoslav. konkordatu) prepustila sudovanje o rastavi od stola i postelje državnim (građanskim) sudovima.

[29] Vd. i § 196 Austr. Naputka za duhovne sudove od g. 1856.

Prije Kodeksa protivno je mišljenje, da ni presude o rastavi od stola i postelje nikada potpuno ne dobivaju konačne pravne moći naveo (ali s nekom nesigurnošću) čuveni pariški profesor A. Esmein († 1913) pozivajući se na jedno mjesto slavnoga dekretaliste Nikole de Tudeschis (1381-1435) koji se u kanonistici obično naziva Panormitanus,[30] ali i Abbas Siculus i Abbas Modernus.[31]

Esmein rješavajući pitanje, da li je sudska presuda na doživotnu rastavu od stola i postelje zbog preljube jedne stranke, neopoziva i konačna, tvrdi, da u slučaju, kada se i druga stranka naknadno ogriješi preljubom, ne može doduše prva kriva stranka zatražiti, da se već izrečena rastava stavi izvan snage i uspostavi ženidbena zajednica, ali da to može odrediti nadležni sudac po službenoj dužnosti, i to ili zato što presuda o rastavi od stola i postelje uopće nije u potpunom smislu (véritablement) zadobila pravnu moć ili u najmanju ruku zato, što je takova presuda izrečena uvjetno: ako se i protustranka naknadno ne ogriješi preljubom.[32] U današnjem pravnom jeziku reklo bi se, da je takova presuda dobila samo formalnu, a ne i materijalnu pravnu snagu.[32a]

Ono mjesto u komentarima Panormitanusa, na koje se poziva Esmein, glasi ovako: »Sed opinio communior et favorabilior est, ut matrimonium reintegretur saltem officio judicis, quod tenet Innocentius hoc satis mihi placet, ne isti sic separati incidant in adulterium· Et quia, stante vinculo matrimoniali, non potest dici quod injuria sit illata mulieri seu ipsi matrimonio, et ideo debet fieri hinc inde compensatio, et ex hoc nota quod sententia fuit lata super separatione ma-

[30] Vd. Schwerzer, Nicolaus de Tudeschi archiepiscopus Panormitanus et S. R. E. cardinalis, Strassburg 1924.

[31] Vd. Van Hove, Prolegomena ad Cod. Iur. Can., Mechliniae — Romae, 1928, 262.

[32] Esmein, Le Mariage en droit canonique, Paris 1891, II, 97: »On s' en tira en disant que, si l' époux condamné ne pouvait pas réclamer l' autre époux, devenu également coupable, le juge pouvait d' office imposer la reconciliatio. Il résultait da là, comme l' observe Panormitanus, que la sentence ici, comme lorsqu' il s' agissait de la validité ou de la nullité d' un mariage, n'avait point véritablement force de chose jugée; ou, de moins, le divorce n'était prononcé que conditionnellement, à condition que les époux vivraient continenter.«

[32a] Vd. Köstler, Das österr. Konkordatseherecht, Wien 1937, 154.

trimonii quoad torum, non tamen transit ex toto in rem judicatam.«

To je tumačenje na odredbu c. ex litteris (c. 5, X, IV, 19), koja se je redovno citirala u glasovitoj kanonističkoj kontroverzi: »An, facto per sententiam divortii, nocens potest cogere innocentem ad conjugale consortium, si hic commiserit adulterium post separationem.«[33] Ta je kontroverza jedino pitanje, kod kojega su se kanonisti prije Kodeksa uzgredice dodirnuli i pitanja, da li presuda u parnici o rastavi od stola i postelje postaje konačno pravomoćnom. Na jednoj strani bili su pisci, koji su zastupali mišljenje,[34] da kriva stranka nikada ne može tražiti, da se uspostavi ženidbena zajednica, ako je izrečena presuda međutim postala pravomoćnom (»si intercesserit sententia quae iam in rem iudicatam transierit«). Baš u pravomoćnosti presude o rastavi od stola i postelje nalaze oni glavni razlog, zbog kojega kriva stranka ni u slučaju naknadne kompenzacije krivnje, ne ima prava tražiti uspostavu ženidbene zajednice.[35] Dopuštaju doduše i ovi autori, da sud može u takovom slučaju ureda radi odrediti uspostavu ženidbene zajednice, ali zato »quia delictum superveniens praejudicat rei judicatae ob animae periculum, judicis seu Episcopi officium est tali periculo occurrere.« (Rosset) Svi su dakle ovi autori smatrali, da presuda o doživotnoj rastavi od stola i postelje zadobiva konačnu pravnu moć.

No toga nisu poricali ni zastupnici protivnog mišljenja,[36]

---

[33] O tom spornom pitanju raspravlja dosta opširno i naš Belaj (Kat. crkv. pravo, Zagreb 1901, 2. izd., 571) pod naslovom: »Da li se imade uspostaviti ženidbena zajednica, ako poslije izrečene doživotne rastave nevina stranka učini preljub?« Opširno izvješćuje o toj kontroverzi Michael Rosset u svom velikom djelu: De sacramento matrimonii (6 vol. Paris 1895—1896.) navodeći sve pisce i sve njihove razloge pro i contra (VI, nr. 4042—4047).

[34] To su prema Rossetu (nr. 4042): S. Thomas, Sylvester, Sanchez, Filliucius, Bonacina, Guttierez, Layman, Pirhing, Salmanticenses, S. Alphonsus, Gury, Marc, Varceno, d' Annibale, Grandclaude, Lehmkuhl et alii.

[35] »Conjugi repetenti obstat exceptio rei judicatae, quam aboleri nequit adulterium commissum quando sententia absolvit innocentem a conjugalis societatis debito, dissolvitque matrimonium contractum quoad jus thori et habitationis, manente vinculo.« (Rosset, ibd.)

[36] To su ovi: S. Bonaventura, Hostiensis, Joannes Andraeas, Abbas, S. Antoninus, Navarrus, Covarruvias, Cajetanus, Perez, Dicastillus, Aversa, Pontius, Estius, Sylvius, Leander, Diana, Patrus Barbosa, Augustinus Barbosa, Coninck, Gonzalez, Tamburini, Giraldi, Weistner, Pignatelli, Fagnan, Reiffenstuel, Schmier, Schmalzgrueber, Pichler, La Croix, Ferraris et alii. Tako izbraja Rosset (pag. 377).

koji su dokazivali, da prva kriva stranka ima prava tražiti, da se u slučaju naknadnoga preljuba protustranke, odredi uspostava ženidbene zajednice. I ti naime autori dopuštaju, da je izrečena presuda o rastavi zadobila pravnu moć, pa da se stoga ne može staviti izvan snage, ali da se u tom slučaju zapravo radi o posve novoj parnici (bolje reći o obnovi parnice povratom).[37] Upravo iz ove kanonističke kontroverze može se sa potpunom sigurnošću utvrditi, da je kanonistička nauka prije Kodeksa jednodušno držala, da presude o rastavi od stola i postelje dobivaju konačnu pravnu moć i postaju formalno pravomoćne.

Kao prvi i dugo vremena jedini[38] ustvrdio je protivno uvaženi kurijalni kanonista Francesco Roberti.[39] On je u glavnom svom djelu De processibus[40] govoreći o kanonskoj procesnoj ustanovi, po kojoj stanovite presude nikada ne zadobivaju konačne pravne moći, izložio odredbe kanona 1903 Kodeksa kan. prava u tom smislu, da po tim odredbama presude u svim ženidbenim parnicama bile one vinkularne ili samo parnice o bitnim bračnim pravima n. pr. o rastavi od stola i postelje, nikada ne postaju pravomoćne:

»Excluduntur a re iudicata sententiae latae circa vinculum vel iura essentialia matrimonii ex vinculo promanantia e. g. de separatione coniugum«.

Roberti ove svoje tvrdnje ne dokazuje i ne obrazlaže potanje, nego je uzima kao nešto, što je očito i što se po sebi razumijeva, jer se kod rastave od stola i postelje radi o ženidbenoj zajednici, koja bitno i nužno slijedi iz ženidbene veze.

---

[37] Exceptio rei judicatae obstat, si actor velit impetere vim sententiae, quae transiit in rem judicatam; non vero si intendat agere ob novam causam, quae novam declarationem exigit. « Rosset (pag. 379). Ili kako kaže Reiffenstuel (Jus can. univ., 1. IV., t. 88), koji također ne poriče, da je presuda o rastavi od stola i postelje postala pravomoćnom: »per hanc compensationem minime retractatur, nec laeditur prior sententia, sed potius ex nova causa, delicto nempe, datur nova actio«.

[38] Tek je nedavno Jone (Gesetzbuch des kanonischen Rechtes, Paderborn 1940, III, 230) preuzeo tvrdnju Robertijevu.

[39] Monsig. Francesco Roberti rođ. 7. VII. 1889. u Pergola (Italija), profesor kanonskog procesnog prava na Pontif. Institutum utriusque juris i dekan kanon. fakulteta na Pontificio Ateneo Laterano; Prelato domestico S. S. (23. III. 1922); auditor Rimske Rote (5. VI. 1936); konzultor u više S. kongregacija; konzultor Interpret. Komisije i referendar kod Vrhovnog sudišta Apost. Signature. (Vd. Annuario Pontificio, 1940).

[40] Roberti, De processibus, Romae 1926, II, 248.

Kao autoritativni razlog navodi jedino čuvenog kanonistu Isusovca Enrika Pirhinga[41] za kojega kaže: »qui hanc sententiam iam dicit probabiliorem« i upućuje na odnosno mjesto njegovog velikog djela.[42] Radi velikog ugleda, koji Roberti ima kao uvaženi procesualista i radi njegovog položaja u rimskoj kuriji (on je i konzultor u Interpretacijskoj komisiji) nije bilo lako ne primiti ovu njegovu tvrdnju kao sigurnu barem de lege lata.[43]

No uvidom u ono mjesto kod Pirhinga,[44] na koje se poziva Roberti, našli smo, da Pirhing nije nipošto onako opće-

---

[41] Ehrenreich Pirhing, S. J., rođ. 12. IV. 1606. u Sigartenu kod Passau u Bavarskoj, umro 15. IX. 1679. u Dillingenu, gdje je bio profesorom kanonskog prava na bogosl. fakultetu. Glavno mu je djelo: Jus canonicum, nova methodo explicatum, in. ll. V. decretalium distributum (5 folio svezaka: Dillingae 1673./78. i 1722.) Radi kritične uporabe vrela i ranije literature spada među najčuvenije kanoniste. »Optimus canonista«. Van Hove, Prolegomena, 287.

[42] Lib. II, Tit. XXVII., n. 53 vd. Roberti, II, 248 nota (4).

[43] U svojoj sudskoj praksi već sam g. 1936. u jednoj trećemolbenoj presudi o rastavi od stola i postelje, koju je izrekao đakovački biskupski ženidbeni sud kao delegovani od sv. Stolice trećemolbeni sud (od 23. VI. 1936. broj 461) u smislu Robertijevom uzimao odredbe kk. 1903. i 1989 i usvojio mišljenje, da na temelju odredaba ovih kanona ni presude o rastavi od stola i postelje nikada ne zadobivaju konačne pravne moći.

[44] Pirhingovo djelo: Jus canonicum, Dilingae 1674.—1678. pronašli smo u Metropolitanskoj knjižnici Prvostolnog kaptola zagrebačkog (u pohrani sveuč. knjižnice) pod signaturom: M 11105. U sveuč knjižnici ima samo jedan svezak (Ll. IV. et V.)

Cijelo to mjesto na koje se poziva Roberti, glasi doslovno ovako (Lib. II, Tit. XXVII, n. 53): Assertio secunda. Tametsi sententia in causa matrimoniali in rem judicatam, quoad vinculum matrimonii contrahendum, vel dissolvendum, non transit; ut ex dictis patet: transit tamen sententia divortii, per quam non quidem matrimonium dissolvitur, quoad vinculum, sed solum quoad obligationem tori et cohabitationis conjugum, in rem judicatam; quia tunc nullum peccatum fovetur: nam, cum matrimonii vinculum maneat, neuter potest aliud matrimonium contrahere, et neuter cogitur accedere ad non suam, vel non suum; adeoque possunt conjuges, sine peccato, communi consensu esse separati. Neque vero sententiae divortii adscribendum est, si forte ex separatione ansam fornicationis sumat alter conjugum, vel etiam uterque; sed potius culpae conjugis fornicantis: ac proinde privilegium concessum matrimonio (ut sententia lata, ad illud contrahendum, vel dissolvendum, non transeat in rem judicatam) ad sententiam divortii quoad torum et cohabitationem non est extendendum. Nec refert, quod conjux innocens semper possit agere ad adulteri conjugis etiam inviti reconciliationem: nam id provenit, non ex eo, quod sententia divortii non transierit in rem judicatam; sed quia conjugi innocenti semper est liberum ac licitum remittere injuriam sibi irrogatam, ac ita sibi reconciliare adulterum; prout docet Abb. in cit. c. Lator; Alex. ibid. n. 12.

Verum rectius dicitur cum Felino ibid. n. 9. et Sanch. lib. 10. de matrim. diss. 9. n. 4 sententiam divortii non transire in rem judicatam, quoad ea, quae sunt in favorem conjugis adulteri: bene tamen quoad ea, quae in odium illius et favorem innocentis cedunt: ac proinde

nito kao Roberti ustvrdio, da sve presude u parnicama o rastavi od stola i postelje nikada ne zadobivaju konačne pravne moći, a još je manje to smatrao kao »sententia probabilior«. Pirhing najprije navodi kao usvojeno mišljenje, da presude o rastavi od stola i postelje ne spadaju kao vinkularne među takove presude, koje nikada ne postaju konačno pravomoćne, pa onda dodaje, da bi bilo točnije reći (»rectius dicitur cum Felino et Sanchez«)[45] da presude o rastavi od stola i postelje zbog preljube krivnjom jedne stranke dobivaju konačnu pravnu snagu samo djelomično t. j. samo za nekrivu stranku, a ne dobivaju pravomoćnosti za krivu stranku.[46] To je dakako sasvim nešto drugoga od onoga, što tvrdi Roberti. No mora se priznati, da je tvrdnja Robertijeva o tom, da i sve presude o rastavi od stola i postelje uopće jednako kao i presude vinkularne nikada ne dobivaju konačne pravne moći, juristički posve

---

coniugem innocentem, post terminum appellationis elapsum, si velit allegare, injustam fuisse sententiam divortii et reconciliationem petat, non esse audiendum; at innocentem semper admittendum esse, si agat ad reconciliationem adulteri, neque huic competet exceptionem rei judicatae contra innocentem. Ratio est; quia, cum sententia divortii feratur in favorem innocentis conjugis et ad eius instantiam ac in odium alteri, cui Ecclesia nullo modo vult favere; ideo aequitas postulat, ne in favorem Rei seu nocentis et damnum innocentis transeat in rem judicatam: nam, ut dicitur in 1. Evidenter; 16. ff. De except. rei judic. iniquissimum est proficere rei judicatae exceptionem ei, contra quem judicatum est. Deinde, si sententia divortii transiret in rem judicatam, etiam respectu conjugis nocentis et in illius favorem; tunc, quamvis conjux innocens posset injuriam adulterii condonare, itaque reconciliare sibi adulterum volentem, non tamen posset coram Judice agere ad ipsius etiam inviti reconciliationem; quia agenti obstaret exceptio rei judicatae, et hac ratione foveretur peccatum; quia daretur conjugi ansa fornicandi; ut, dum alter divortium petit, ipse nocens liberetur ab obligatione matrimonii. Neque refert, quod, postquam conjux adulter mutavit statum, v. g. profitendo in religione approbata, vel suscipiendo Ordinem sacrum, non possit innocens agere ad reconciliationem conjugis adulteri: nam, etsi tunc iam amplius non audiatur, id tamen fit, non quod sententia divortii transierit in rem judicatam in favorem adulteri, sed potius ob negligentiam conjugis non petentis reconciliationem tempore debito. Sanch. c. 1.«

[45] Felinus je čuveni kanonista Sandaeus, koji se zove Felinac, jer je rođen u Felino u Italiji (1444.) Napisao je komentar dekretalima, koji se onda vrlo mnogo upotrebljavao i citirao. Umro je kao biskup (Luca, 1503.). Isusovac Thomas Sanchez (1550.—1610.) je priznati kapacitet u ženidbenom pravu (De sancto matrimonii sacramento, Genuae 1602). Vd. Van Hove, 263 i 296.

[46] U modernom pravničkom jeziku značilo bi to, da takove presude dobivaju samo relativnu, a ne i apsolutnu pravnu snagu. Vd Krbek, Stranka u upravnom postupku, Zagreb 1928., 84.

ispravna, kada se polazi sa stajališta sadanjeg crkvenog propisa u kanonu 1903, da presude u statusnim parnicama nikada ne postaju pravomoćne, jer se po samoj naravi stvari i bez književnih potvrda mora ustvrditi: da li je nečija ženidbena zajednica razriješena sudskom presudom o rastavi od stola i postelje, bezuvjetno spada u pitanje o statusu dotičnoga lica.[47] I uvaženi građanski pravnici kao na pr. Ehrenzweig, Lenhof i naš Zuglia[48] ubrajaju separatorne parnice u statusne.

Pri tomu stanju stvari nije pitanje, da li se i parnice o rastavi od stola i postelje imaju smatrati statusnim parnicama, o kojima govori kanon 1903 i da li i presude u tim parnicama nikada ne dobivaju konačne pravne moći prema odredbama kanona 1989., bilo riješeno i mišljenje Robertijevo nije se moglo smatrati posve utvrđenim, sigurnim i neospornim. To je došlo do izražaja i u jednom reskriptu Vrhovnog Sudišta Apostolske Signature od 20. febr. 1940 nr. 740/1940., kojim je bilo povjereno đakovačkom biskupskom ženidbenom sudu, da presudi jednu zagrebačku parnicu (Kodrin-Gabaj) u trećoj instanciji kao delegovani sud.[49] Prema stajalištu, koje je Apost. Signatura zauzela u tom reskriptu, nije se to pitanje moglo smatrati riješenim. Đakovački sud nije međutim tu parnicu konačno riješio, jer su spisi na zahtjev jedne od stranaka otstupljeni Sv. Rimskoj Roti na nadležno sudovanje.[50] No bilo je unaprijed jasno, da se bez pozitivne odredbe Sv. Stolice postavljena pitanja uopće ne mogu sa sigurnošću riješiti. Zato se je Preuzv. g. nadbiskup zagrebački[51]

---

[47] Vd. Dr. Belić, Retractatio causae, u đak. Glasniku, 1940, 157.

[48] Građansko procesno pravo, Beograd 1930., 279. Vd. Belić, l. c., 157.

[49] Signatura je naime u reskriptu o delegaciji upozorila đakovački sud, da pri rješavanju ove parnice treba među ostalim riješiti i ova pitanja: 1. utrum causae separationis accensendae sint inter causas quae respiciunt statum personarum, et consequenter; 2. utrum in casu in considerationem veniant canones 1903 et 1989 de nova propositione causae vel potius 1905—1907 de restitutione in integrum, et quantenus hoc; 3. quodnam sit perpenso c. 1906 tribunal competens in casu.

[50] Rota nije do danas spise sa svojom presudom povratila.

[51] Koncept toga podneska bio je meni povjeren. Otpremljen je u Rim 6. VII. 1940. i glasio je ovako:

»In provincia ecclesiastica Zagrebiensi tribunalia ecclesiastica iudicant causas matrimoniales tum pro foro ecclesiastico tum pro civili ita, ut eorum sententiae et decreta a tribunalibus civilibus Status ut res iudicatae respiciantur in solvendis quaestionibus et controversiis de effectibus

obratio posebnim podneskom sv. Stolici. Podnesak je bio upravljen i na S. Kongregaciju za sakramente i na Interpretacijsku komisiju (Pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos).[52]

Autentično rješenje sv. Stolice o smislu kk. 1903 i 1989.

S. Congregatio de Sacramentis otstupila je i sa svoje strane zagrebački podnesak Interpretacijskoj komisiji, koja je postavljena pitanja spojila u jedno i dala svoj odgovor, koji sadrži autentično i obvezatno tumačenje kanona 1903 i 1989. O tom odgovoru, koji je objavljen u Acta Apostolicae Sedis (1941., 173) [53] obavijestila je S. Kongregacija Preuzv. g. nadbiskupa reskriptom od 26. VI. 1941. Nr. 483/41 Vig., koji doslovno glasi ovako:

»Nexu epistolae Ex. T. Rev. mae n. 250/40 diei 31 maii currentis anni S. haec Congregatio communicare satagit se statim transmisisse pro competentia et solutione duo dubia

---

civilibus matrimonii. Ideo apud nos causae matrimoniales de separatione a toro et mensa regulariter tranctantur ordine iudiciario (coram tribunalibus dioecesanis) et non in ordine administrativo (coram Ordinario loci). Non raro autem contingit, ut partes processuales tales causas matrimoniales separationis finitas per sententias executivas iterum retractare desiderent ad normam canonis 1989 propter nova argumenta. Sed incertum manet, utrum tales causae matrimoniales de separatione a toro et mensa accensendae sint inter causas quae respiciunt statum personarum de quibus in canone 1903, an potius inter tales causas pertineant tantum causae de vinculo.

Ideoque tribunalibus nostris matrimonialibus certa deest norma ad solvendam quaestionem praeliminarem in petitionibus pro retractatione causarum matrimonialium separationis: utrum in considerationem veniant canones 1903 et 1989 CIC de nova causae propositione vel potius canones 1905—1907 de restitutione in integrum.

Infrascriptus metropolita ideo nomine suo et suorum suffraganeorum humillime ad solvendum proponit sequens.

DUBIUM

1) Utrum inter causas de statu personarum quae nunquam transeunt in rem iudicatam de quibus in canone 1903 recensendae sint etiam causae separationis a toro et mensa vel ad tales causas pertineant tantum causae matrimoniales de vinculo?

2) Utrum perinde inter causas matrimoniales quae nunquam transeunt in rem iudicatam de quibus in canone 1989 et quae firmo canone 1903 retractari semper poterunt, si nova argumenta praesto sint, accensendae sint omnes causae matrimoniales tum de vinculo quam de separatione, vel tantum causae matrimoniales de vinculo?«

[52] Podnesak je upravljen i S. Kongregaciji radi toga, da se njezinim posredovanjem što prije postigne rješenje od Interpret. komisije, koja, kako je poznato, ne žuri. Kod S. Kongregacije je stvar opetovano iz Zagreba požurivana.

[53] Odnosni svezak Acta Apost. Sedis nismo primili, jer zbog ratnih prilika ne otprema se poštom.

circa naturam causarum separationis coniugum quae Ex. T. die 6 Julii 1940 S. huic Dicasterio miserat, Exc. mo Secretario Commissionis Pontificiae ad Codicis canones authentice interpretandos.

In fasciculo autem Commentarii officialis »Acta Ap. cae Sedis« diei 10 maii 1941, pag. 173, uti Ex. T. forte iam perspectum habebit continetur sequens dubium quod amplecti videtur duo dubia a te proposita:

»An causae separationis coniugum recensendae sint inter causas nunquam transeuntes in rem iudicatam, de quibus in canonibus 1903 et 1989.

Cui die 8. Aprilis 1941 Em. mi Patres dictae Pont. Commissionis responderunt: »Affirmative.«

Značenje ovoga rješenja sv. Stolice i zaključci, koji iz njega slijede.

Autentično tumačenje kk. 1903 i 1989, koje sadrži odgovor Interpretacijske komisije od 10. V. 1941. ima snagu zakonske odredbe (vd. k. 17, 2),[54] koja obvezatno propisuje, da je ženidbena zajednica t. j. zajedništvo stola, postelje i stanovanja u takovoj vezi sa valjanom ženidbom (ženidbenim vezom), da kanonski spada na o s o b n i s t a l e ž i da je njegov sastavni dio. Dosljedno tomu nalazi se u ovomu odgovoru i pozitivna zakonska odredba, da sve parnice o rastavi od stola i postelje spadaju među s t a t u s n e p a r n i c e i da zato presude u tim parnicama jednako kao i parnice o ženidbenoj vezi (de vinculo) n i k a d a n e z a d o b i v a j u k o n a č n e p r a v n e m o ć i. Ovom je odredbom potpuno napušteno dosadanje mišljenje starih i novijih kanonista, da presude o rastavi od stola i postelje postaju pravomoćne i sve su rasprave o tom postale bespredmetne.

Zato se ovaj odgovor Interpretacijske komisije mora smatrati vrlo važnim. On u jednoj bitnoj stvari izjednačuje sve ženidbene parnice bile one vinkularne ili rastavne, pa iz njega slijedi znatan broj zaključaka teorijskog i praktičnog značenja. Takovi su zaključci među ostalima napose ovi:

---

[54] Odgovor Interpret. kom. je pravilno proglašen u AAS (vd. k. 9), pa zato prema k. 17, § 2 ima snagu zakona. »Quamvis haec Commissio — kaže V a n H o v e, De legibus ecclesiasticis, Mechl. — Romae, 1930, 252 — nulla polleat potestate legislativa, ipsi committitur munus non tantum declarandi canones, sed etiam explicandi ius dubium, illud extendendi vel restringendi. Ita enim interpretationem intelligit can. 17, § 2.«

1) Izjednačenje bračnog procesnog prava. U smislu toga odgovora imaju se parnice o rastavi od stola i postelje smatrati ženidbenim parnicama sasvim jednako kao i parnice, u kojima se radi o ženidbenoj vezi. Zato vrijede za parnice o rastavi od stola i postelje sve postupovne odredbe (cc. 1960—1992), osim onih, koji se po prirodi stvari ili po izričitoj naredbi u riječima kanona odnose samo na vinkularne parnice.[55]

2) Izuzetna svjedočka sposobnost. Među tima postupovnim propisima nalazi se i odredba o izuzetnoj svjedočkoj sposobnosti u pogledu osoba, koji su u rodbinskom odnosu sa parničnim strankama. (Vd. k. 1974). Prema tomu ne može više biti sumnje o tom, da se kao svjedoci u parnicama o rastavi od stola i postelje mogu pripustiti i takove osobe, koje inače kao nesposobni ne mogu pristupiti svjedočenju prema kanonu 1756, § 3, 3, jer su u bliskom rodbinskom odnosu sa parničkim strankama.[56] Zato će se protivna sudska praksa kod naših ženidbenih sudova morati u tom pogledu modificirati. Ipak će i dalje važiti ograničenje, da treba da se radi o takovoj okolnosti »cuius notitia aliunde haberi nequeat, et bonum publicum exigat ut habeatur« (k. 1757, §3, 3), kao i odredba našega partikularnoga prava, da se svjedoci iz rodbine moraju otkloniti »kada se iz osobite naravi slučaja rađaju razlozi osobiti, s kojih se smatrati imadu kao pristrani.« (Vd. § 155 Austr. Naputka za duh. sud.).

3) Inkvizitorni postupak. Budući da se kod rastave od stola i postelje radi o pravima, koja su u nužnoj i bitnoj vezi sa ženidbenom vezom (statusne parnice), to je i kod tih parnica u pitanju opće dobro Crkve i spasenje duša (»publicum Ecclesiae bonum et salus animarum.« Vd. k. 1618), pa zato sudski postupak nije isključivo petitoran (ad instantiam partium), nego prema prilikama i inkvizitoran i sud je ovlašten da postupa ureda radi (ex officio)

---

[55] Dosljedno tomu imale bi se i u postupku o rastavi od stola i postelje primjenjivati odredbe sadržane u poznatoj Instr. S. C. Sacram., 15 aug. 1936, u koliko se odnosi na procesne odredbe Kodeksa, koje vrijede jednako i za parnice o rastavi od stola i postelje.

[56] To su osobe, koje su sa strankama u srodstvu ili u tazbini u izravnoj lozi ili u prvom koljenu pobočne loze.

i da nadopuni propuste stranaka (vd. kk. 1618 i 1619).[57] To je uostalom već i do sada priznavalo naše partikularno pravo, koje je propisivalo, da je u parnicama o rastavi od stola i postelje: »povjerenik istražitelj vlastan osobe, od kojih se razjašnjenju učina nada, preslušati i onda, ako ih nije nijedna stranka navela kao svjedoke.« (§ 220 Nap. za duh. sud.)

4) Zaporka pravomoćnosti. Budući da nijedna presuda o rastavi od stola i postelje po kanonskim propisima ne postaje nikada konačno pravomoćnom, neće naši ženidbeni sudovi, kako su to do sada činili, moći na presude o rastavi stavljati tz. zaporke (klauzule) o tom, da je takova presuda »zadobila pravnu moć i postala izvršnom«, nego će morati izdati odluku (executorium decretum, vd. kan. 1918), kojom izriču, da je odnosna presuda konačna i da je postala izvršnom ne spominjući pravomoćnosti.

No iznimka, koja je u tom pogledu uzakonjena (vd. kan. 1972) za presude izrečene u vinkularnim parnicama, da ipak dobivaju konačnu pravnu moć u slučaju, kada je ženidba međutim smrću razriješena,[58] morat će se primjenjivati i na presude o rastavi od stola i postelje. Zato će takove presude, ako su postale izvršne postati i konačno pravomoćne, kada je jedna stranka međutim umrla, pa se zato kod takovih parnica neće nikada moći postići obnova postupka. Na takove presude moći se stavljati i zaporka pravomoćnosti.

5) Obnova postupka. Iz odredbe o tom, da presude o rastavi od stola i postelje nikada ne dobivaju konačne pravne snage, slijedi za sudsku praksu bez sumnje najvažniji zaključak, koji se odnosi na obnovu parničnog postupka. Takova se obnova od sada u parnicama o rastavi od stola i postelje ne može nikada postići putem tz. povrate u predašnje stanje (restitutio in integrum), koja je normirana u kk. 1905 do 1907. I ako to nije posve sigurno sadržano u odredba-

---

[57] Vd. moju radnju »Parnički postupak prema odredbama Kodeksa kan. prava« u đak. Glasniku, 1929, 45.

[58] »Attamen, regula generalis, qua statuitur sententiam circa matrimoniale vinculum seu statu coniugali in rem iudicatam non transire, locum non habet ubi vinculum per mortem alterutrius coniugis iam dissolutum est. Codex enim recens editus hac in re veterem disciplinam renovat, quae proinde interpretationem accipere debet a probatis auctoribus ad normam can. 6 eiusdem Codicis.« Tako S. R. Rota, 1. c., AAS, 1922, 602. Vd. i Roberti, II, 248.

ma k. 1905 § 1, ipak se s obzirom na odredbe kk. 1603, 4 i 5, te 1687, § 2 u vezi s ručnim pismom (chirographum) Benedikta XV. »Attentis expositis«[59] uzima kao sigurno,[60] da se u ženidbenim parnicama ne može tražiti povrata u pređašnje stanje, jer se takova povrata može tražiti samo u slučajevima, kada nema drugoga pravnoga lijeka, a kod ženidbenih presuda, koje su postale samo izvršne, a ne i pravomoćne, može se tražiti obnova postupka ponovnim pokretanjem parnice (»extraordinaria cognitione, pro natura harum causarum, ad novum examen admittere«).

To je s jedne strane povoljno, jer obnova postupka nije ograničena uslovima normiranima u k. 1905, § 2, ali je s druge strane i vrlo nepovoljno zato, što za obnovu postupka u ženidbenim parnicama nije nadležan onaj sud, koji je izrekao izvršnu presudu, nego isključivo neposredno viši sud.[61] U pravilu traži se obnova u parnicama o rastavi od stola i postelje, u kojima je izrečena već drugostepena presuda. Za obnovu postupka bit će dakle u pravilu nadležan trećestepeni sud, a to je Sv. Rimska Rota, (k. 1599 § 1, 2), ako se ne postigne izuzetno delegacija kojega dijecezanskoga sudišta.[62] Poradi te odredbe moraju takove parnice prolaziti kroz četiri i više nadređenih instancija, i do konačne izvršnosti prolazit će godine i godine, a parnični troškovi ići će u nedogled.[63]

I u slučajevima, kada jedna od stranaka traži uspostavu ženidbene zajednice, koja je razvrgnuta izvršnom presudom bilo na doživotnu bilo na privremenu rastavu od stola i postelje, potrebno je, da nadležni viši sud odredi ponovno pokretanje spora (retractatio causae, novum examen) i novom presudom izrekne, da nema više mjesta rastavi od stola i postelje i time raniju presudu stavi izvan kreposti. Za sve ove obnovne postupke nadležan je naime isključivo apelacioni sud

---

[59] Fontes, III, 848.

[60] Vd. Haring, Der kirchliche Eheprozess, Graz 1938, 97; Oesterle, De restitutione in integrum, Jus Pontif., Romae 1939, 183. Ipak bi i u toj stvari bilo potrebito autentično tumačenje Interpret. kom.

[61] Vd. o tom opširnije u mojoj radnji: Izmjene u crkvenom bračnom pravu, Zagreb, 1940, str. 21 i sl.

[62] Dakle treba i sve spise prevesti na latinski jezik i uzeti pravne zastupnike u Rimu. Zato je odmah po primitku rimskoga rješenja, poslana molba sv. Stolici, da ili stalno ili barem za vrijeme, dok traje ovaj rat, delegira kao treću instanciju u obnovljenim parnicama o rastavi od stola i postelje jedan naš biskupijski ženidbeni sud.

[63] Vd. Dr. Belić, na nav. mj., 158.

t. j. onaj viši sud, pred kojim bi se spor rješavao, da prva presuda nije postala izvršnom. To je sadržano u rješenju Interpret. komisije od 16. jun. 1931. (AAS, 1931, 178) u vezi s odredbama čl. 217 i 218 Instr. S. C. Sacram. 1936, jer je sada posve sigurno, da ove odredbe važe i u parnicama o rastavi od stola i postelje.

Upotrebljena literatura

Aichner, Compendium iuris ecclesiastici, ed. X, Brixinae, 1905
Baron-Šrepel-Andrassy, Institucije rimskog prava, 3 izdanje, Zagreb 1913.
Belić, Retractatio causae, u đak. Glasniku 1940, str. 156—158.
Cappello, Summa iuris can., ed. 3, Romae 1938
Cappello, De matrimonio, ed. 4, Romae-Taurini, 1939
Chelodi, Ius de personis, Tridenti 1922
Chelodi-Dalpiaz, Ius matrimoniale, ed. 4, Tridenti 1937
Coronata, Institutiones iuris can., Vol. II (1931) i Vol. III (1933)
Eichmann, Lehrbuch des Kirchenrechts, Padeborn 1923
Esmein, Le mariage en droit canonique, I—II, Paris 1891
Gasparri, Tractatus canonicus de Matrimonio, Romae, 1932
Haring, Der kirchliche Eheprozess, 3 izd., Graz 1938
Herman, Parnični postupak prema odredbama Kodeksa kan. prava, u đak. Glasniku, 1929, br. 5, 6 i 7.
Herman, Izmjene u crkvenom bračnom pravu, Zagreb 1940
Jone, Gesetzbuch des kanonischen Rechtes, III, Paderborn 1940
Knecht, Handbuch des kath. Eherechtes, Freib. i. B., 1928
Köstler, Wörterbuch zum Codex iuris can., München, 1937
Köstler, Das österreichische Konkordats-Eherecht, Wien 1937
Laurentius, Institutiones iuris eccl., ed. 3, Friburgi Br., 1914
Lega-Bartocetti, Commentarius in iudicia eccl., I—II, Romae 1938
Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, Zagreb 1908/23.
Mörsdorf, Die Rechtssprache des Cod. Iur. Can., Paderborn, 1937
Noval, De processibus, I—II, Taurini-Romae, 1920
Oesterle, De restitutione in integrum, u Jus Pontif., Romae 1939, 183.
Pirhing, Jus canonicum nova methodo explicatum, I—V, Dillingae 1674/78
Prümer, Manuale iuris eccl., ed. 2, Friburgi Br., 1920
Reiffenstuel, Jus canonicum universum, I—V, Monachii 1702/14
Roberti, De processibus, I—II, Romae 1926
Roberti, Codicis Iuris Canonici schemata, Romae 1940
Rosset, De sacramento matrimonii, tom. VI, Parisiis 1896
Van Hove, Prolegomena ad Cod. iur. can., Mechlinae—Romae, 1930
Van Hove, De legibus eccl., Mechliniae-Romae, 1930
Vermeersch-Creusen, Epitome iur. can., tom. III, Mechliniae-Romae, 1936 ed. 5
Wernz-Vidal, De processibus, Romae 1927
Wernz-Vidal, Ius matrimoniale, 2 ed. Romae 1928

VAŽNOST AUKTORITETA U ODGOJU NARODA

Dr. Janko Penić.

(Svršetak)

Korupcija je našega javnoga života bila i posljednjemu seljaku poznata. Seljak je bio izgubio svako poštovanje prema bivšim vlastima i zakonima, tako da se među seljacima i javno govorilo: Možeš i čovjeka ubiti i najgore zlo učiniti; ako imaš novaca i platiš, ništa ti se ne će dogoditi. »Za novac se sve dobije«. Prema tome su se i vladali; sjekli su tuđe šume, prisvajali si tuđe zemljište, vladali se kao da nema zakona ni vlasti.

Razumije se, da je takav mentalitet zao mentalitet, i da takvo shvaćanje zakona i vlasti zaslužuje svaku osudu. Ali se mora razumjeti i to, da narod nije došao sam od sebe do takva mentaliteta i do takva shvaćanja zakona i vlasti. Povod je dala sama bivša vlast i njezini bivši nosioci. Ako se, dakle, hoće podići u narodu poštovanje zakona i vlasti, a to nam je i te kako svima na srcu, treba najprije obračunati s korupcijom općenito, a među nosiocima vlasti napose. No ni to nije dosta. Nije dosta reći za činovnika: ovaj nije korumpiran — taj ne spada među »pokvarenu gospodu«. Svaki pojedini činovnik mora biti i pozitivan. To znači: biti na svom mjestu ne samo kao činovnik, kao javni radnik, nego i u privatnom, ličnom životu na što većoj etičkoj i moralnoj visini. Tada će istom nestati ovaj loš mentalitet o vlasti; tada će tek porasti cijena auktoritetu u narodu.

6. Najdublji psihološki razlog, zašto se naš narod toliko bunio protiv vlasti, nalazi se u našoj političkoj povijesti. Kroz osam smo vjekova bili s Ugarskom, a kroz četiri vijeka s Austrijom, uvijek u podređenom i zapostavljenom položaju. Gdjegod je bilo što boljega i unosnijega, to je bilo u rukama stranaca. »Gdjegod se u nas gradila i dizala velika kakova tvornica ili fabrika, gospodar joj je bio Židov ili drugi tuđinac,

i to ne samo vlasnik nego i sav upravni personal, sve do zadnjega nadglednika, a naš Hrvat samo radi i tegli, vuče i znoji se za plaću, koju mu odredi tuđinac. Gradi li se željeznica na našoj zemlji, eto ti tuđinca; siječe li se šuma ili gora, eto ti opet tuđinac; kopa li se iz zemlje ruda, srebro, ugljen, ili što drugo, eto ti i opet tuđinca. Propane li koja seoska kuća našega roda, tko će kupiti zemlju, nego opet tuđinac? Prodaje li se velikaška zemlja, opet će je kupiti tuđinac, ili Židov.[36]

S nama su postupali stranci onako, kako se postupa s urođenicima u kolonijama. A gdje je ikada na svijetu postojala jedna kolonija, koja je ljubila strance — gospodare? Mnogo se govori i piše, kako su francuske i engleske kolonije uzorno uređene, i na visokom stupnju kulture. Ističu se svakovrsne blagodati, što su ih donijeli sa sobom gospodari u kolonije. U tome ima mnogo istine. Sigurno je to, da su gospodari — jedni više, drugi manje — podigli u kolonijama škole, odgojne zavode, sagradili bolnice, kakovih si sami urođenici ne bi ni kroz stoljeća sagradili. Sve to stoji. Sve to vide i sami urođenici. Ali urođenici vide i to, da ih strani gospodari na svakom koraku izrabljuju, i zato mrze strance. »Ja mislim, da sada lako razumijete, zašto su se Kitajci ili Kinezi digli na tuđince. Sada bolje i to razumijete, zašto se Buri bore do zadnje kapi krvi protiv tuđincu. Zato se bore, jer je i kod njih, jer je i u njihovom domu tuđincu bolje, nego domaćem čovjeku.«[37]

Kod nas je bilo jednako. »Kada . . . gledam — veli Antun Radić — tuđinski taj svijet i govor, a vidim, kako im je dobro, jer sjede, razgovaraju, piju, puše, a lijepo su obučeni i ugojeni, — pitam sam sebe: Od kuda im to dobro? Ne oru i ne kopaju, pa ipak lijepo živu, dobro im je u našem domu. A seljak naš muči se i krvoloči, i svaki mu je dan sve to gore, ima sve to manje . . . Možda baš zato seljak ima sve to manje, možda je njemu baš zato sve gore, što je među nama tuđincu sve to bolje? — To ne treba ni pitati, to prosta pamet kaže. Kad danas k jednoj zdjeli sjedne više ljudi i kućne čeljadi, nego jučer, to će i djeca vidjeti, da će onima biti manje, koji su jučer bili sami kod zdjele.«[38]

---

[36] Dr. Antun Radić: »Dom i sviet«. Dom, god. I. br. 13. Sabrana Djela II., str. 193.

[37] Dr. Antun Radić: na istom mjestu, str. 194.

[38] Na istom mjestu, str. 193—4.

U našem je narodu neraspoloženje prema strancima prelazilo iz koljena na koljeno. Svi su rodoljubi upirali prstom na strance kao na najveće narodno zlo. Uslijed toga se razvijala i mržnja u narodu na strance. Narod je prezirao strance. U našim se prilikama smatralo rodoljuba to većim, što se više isticao u borbi protiv stranaca i strane vlasti. Rodoljublje se mjerilo prema veličini opozicije protiv stranoga upliva i tuđinske vlasti. Tako se kroz stoljeća u samu narav našega naroda uvriježila mržnja na sve, što je tuđe, ali i na vlast, koja je bila gotovo uvijek usko i nerazdjeljivo povezana s tuđincima. Čim je naš čovjek čuo riječ »vlast«, odmah bi pomislio na strance. Kako je bio u neprestanoj opoziciji protiv stranaca, tako je bio i protiv vlasti.

Naš je narod dobio nadimak »pravdaški« narod. Kao da se neprestano svađa i pravda sam u sebi. Prema tome bi i sam nadimak bio nečastan. To ne stoji. Tu nije pravi izvor i uzrok nadimku »pravdaš«. Naš se narod kroz svoju historiju svađao i pravdao s tuđincima radi nepravda i izrabljivanja. Čas su se svađali i pravdali seljaci sa stranom vlastelom radi nepravednih podavanja u naravi, čas opet vlastela jedni protiv drugih radi vlasništva zemlje. A borbe su i svađe imale najviše i najjačega odjeka u hrv. saboru. U saboru su se neprestano čule tužbe i jadikovke na presizanje tuđe vlasti i na nepravde, što ih tuđinci nanose našemu narodu. Sabor diljem čitave naše historije upozoruje na »pravice« našega naroda. Boriti se za »pravice« značilo je upravo boriti se za slobodu naroda, za slobodu i neovisnost naroda. Kad čovjek s te strane promatra pravdanje našega naroda, a s te se jedine strane i mora promatrati, onda »pravdaštvo« našega naroda nije nisko i tračljavo međusobno natezanje radi kakvih malenkosti, nego je to borba za narodnu slobodu i narodni opstanak. Borba je pak za narodnu slobodu i narodni opstanak bila uvijek, i kod svih naroda, nešto časno i plemenito. Zato je i ovakvo pravdanje, koje znači borbu za slobodu, časno pravdanje, a nadimak »pravdaš« u smislu ovakvoga pravdanja častan nadimak.

Jasno je i dosljedno, da je radi neprestanih svađa, pravdanja i borbâ sa strancima i njihovom vlasti postala već i sama narav našega čovjeka pravdaški nastrojena. Čestim se i mnogo opetovanim pravdanjem navukao na narav našega čovjeka već i habitus — trajno svojstvo pravdaško, pa se ono odrazivalo,

a nažalost se još i danas u velikoj mjeri odrazuje, i u međusobnom životu. Naši se ljudi, naučeni u povijesti na svađe i pravdanja sa strancima, svađaju i među sobom. Često se svađaju i za štogod. U svađi gube i vrijeme i novac. Jer ljudi gledaju samo neposredne činjenice, a ne zalaze u ispitivanje daljih i dubljih razloga, zato radije uzimaju pravdaštvo našega naroda u smislu međusobnoga svađanja i daju nadimku »pravdaš« radije negativan nego pozitivan smisao. A ako uzmeš povijesni smisao pravdaštva, onda odmah opažaš, da je međusobno pravdaštvo samo neželjena posljedica onoga idejnoga pravdaštva ili narodne borbe za slobodu; da je međusobno negativno pravdaštvo izrođeno idejno ili pozitivno pravdaštvo s narodnim neprijateljima.

Da je najdublji razlog bune protiv auktoriteta kod našega naroda bio baš u tome, što se naš narod morao uvijek boriti sa stranim elementom, vidi se i iz života i rada naših narodnih velikana. Sjetimo se samo nekih. Tu su Zrinski, Frankopani, Kvaternik, Starčević, Strossmayer, Radići i toliki drugi. U čemu je njihova veličina? Zašto ih narod slavi? U prvom redu zato, što su bili vatreni i nepokolebivi borci protiv strane vlasti, koja je gospodovala nad našim narodom. »Strossmayera hvale, što je od svoga bogatstva dao nješto za škole, učenjake i druge narodne i dobrotvorne stvari. No to nije ništa, ili je to malo. Neizmjerno je više to, što je Strossmayer mnogo mislio i mnogo se borio protiv tuđinaca. Zato ga ni jedni ni drugi ne trpe, grde ga — a baš zato zaslužuje, da ga mi poštujemo i ljubimo.«[38a]

Pravi su rodoljubi bili uvijek u opoziciji. I danas još ima na životu uglednih javnih radnika, koji su i 70-tu prestupili, a nikada u svom životu nijesu za vladu glasovali. Princip je bio: Opozicija! Što je netko bio u žešćoj opoziciji, to je bio veći rodoljub. U opoziciji se došlo tako daleko, da je konačno narod bio u opoziciji prema svakoj vlasti, pa i onoj, koja mu je iskreno htjela dobro. Odgojen u opozicijonalnom duhu naš svijet misli, da i nema u životu druge mogućnosti, nego neprestano biti u opoziciji; buniti se protiv svakoga, svemu prigovarati, sve rušiti. Jao onomu našemu političaru, koji bi bio pristao uz vlast! Pa makar i s najboljom nakanom! Pa makar i uz

[38a] Dr. Antun Radić: »Slava Strosmajerova«. Dom, god. I. br. 19. Sabrana Djela II., str. 288.

poštenu vladu! Odmah ga se nazvalo »prodanom mešinom«! »Malo ima koji naš političar, za kojega nije tko kazao i napisao, da je podmićen i da se prodao. Ovo je žalosna i sramotna stvar, a možemo je razumjeti samo tako, što je živa istina, da su hrvatska gospoda stotine i stotine godina zbilja pristajala uz one, koji su imali vlast, a to su bili većinom tuđinci. Razumije se, i posve je naravski, da su mnogi takvi domaći sinovi dobili i dobre službe i velike časti. Puk hrvatski stvorio je o svem tom svoje mišljenje: puk je to okrstio u svojoj duši narodnim izdajstvom... No teško je o tom govoriti. Spomenut ćemo samo, kako je pučko dijete, pok. Ante Starčević, pristao uz ovo mišljenje, pa za svoje političke protivnike nije imao druge riječi, nego »prodane mešine«. Poslije njega lako je svatko došao do toga, da ga tkogod nazove »prodanom mešinom«. »Prodana mešina« — to je tako poznata riječ u našim novinama i u običnom životu, da već i djeca znadu za kim vikati, da je »prodana mešina«.[39]

V. *Braća Radići prema auktoritetu.*

Posljednja su četiri decenija naše narodne povijesti, a napose našega kulturno-političkoga narodnoga života, usko povezana s Antunom i Stjepanom Radićem. To je činjenica, s kojom smo na čistu svi mi — živi svjedoci. Tu će činjenicu morati priznati i sva kasnija pokoljenja. S njom će morati računati svi pisci naše narodne povijesti, pa i oni, koji će se pojaviti na pozornici narodnoga života tek za koje stoljeće.

Još je uvijek prerano govoriti o potpunom značenju rada braće Radića za naš narodni život. Danas je — jer smo preblizu samom životu i radu njihovu — teško izreći svestran i objektivan sud o njima. To će učiniti povijest, koja će lakše mirno ispitivati i hladno prosuđivati sve momente — i pozitivne i negativne — u njihovu radu, pa onda pružiti stvaran sud. Povijesti će biti lakše donijeti pravi sud o braći Radićima i stoga, što će imati pred sobom više plodova njihova rada. Po plodovima se poznaje drveće. Po plodovima se, što ih rode u svakidašnjem životu, prosuđuju i ljudi, i njihove ideje i njihov rad.

1. Nas zanima samo njihov odnošaj prema auktoritetu. Kažem prema auktoritetu općenito — bio on državni ili crkve-

---

[39] Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački Nauk«. Sabrana Djela VII. Strana 59 i 60.

ni. U tu će nam svrhu najbolje poslužiti »Seljački Nauk«, koji su izradila oba brata zajedno.[40]

»Prvi temelj seljačkoj stranci jest vjera u Boga, i to s ovoga razloga: Ljudi među sobom ne mogu nikako ni živjeti, a kamo li napredovati bez pravednosti. Što je pravo, a što je krivo, to svaki čovjek nosi u svojoj duši, a to je čovjeku od Boga. Pravedan je posve samo Bog, a pravedan može biti i čovjek, ako sluša, što mu duša govori, ako je zdušan. A čovjek bez Boga i duše ne može biti zdušan, po tom ni pravedan.«

»Ima ljudi, pa i političara, koji naučavaju posve drukčije i kažu od prilike ovako: Čovjek živi i ravna se u životu s ljudima po svojoj naravi, onako po prilici kao i životinja. I to je istina, pa mi doista znamo: kao što od postanka svijeta vuci kolju ovce, a mačke dave miševe, sve po svojoj naravi, — da su tako i ljudi jedni druge davili i ubijali i drugačije im život otimali. I to je doista bilo po naravi, pa ipak se je duša čovječja u svako vrijeme proti tome bunila. Zato treba priznati, da čovjek sam spoznaje i vidi, da osim naravi ima u čovjeku još nješto po čem se čovjek ravna, pače po čem se ima ravnati. To nješto — to je čovječja duša i njezin izvor — Bog. Čovjek se tim i razlikuje od životinje, što osim naravi, koja jest i koja se poreći i potlačiti ne dade, spoznaje i priznaje i ono, što doduše svagda nije, ali bi imalo biti; to je ono, za čim čovječja duša teži te nije zadovoljna, dok toga ne postigne, a to je svako dobro, a u politici je to — pravednost.«[41]

»Bez ikakvoga reda i zakona nisu ljudi, što se zna, nikada nigdje živjeli i ne živu, i kakav god bio taj red i zakon, ljudi su ga se držali i pokoravali mu se, jer su vidjeli, da je bolji makar kakav red i zakon, nego svačija samovolja, koja čovjeku ne da ni časa mirno živjeti.«

»Spomenuta je u ovom razlaganju i seljačka buna i francuska revolucija. Kako se vidi, toga nama ne treba, jer mi

---

[40] Za »Seljački Nauk« kažu izdavač i urednik u predgovoru: »Izdavajući djela dra Antuna Radića smatrali smo svojom dužnošću dati sasvim posebno mjesto onim spisima, kojima su autor zajedno Antun i Stjepan Radić. Program je više formulirao Stjepan, a na tumaču više radio Antun... Svakako bez ovoga »Seljačkog nauka« ne može se razumjeti ni seljački pokret ni razvoj hrvatskog naroda u zadnjih 30 godina.

[41] Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački Nauk«. Sabrana djela VII., str. 93—94.

idemo strogo po zakonu, pa ne treba, da komu i vlas s glave skinemo. Radimo li ovako, nitko nam ne smije ništa.«[42]

O Crkvi i svećenstvu piše A. Radić: »Crkva je dosada jedino mjesto, kamo čovjek seljak može doći i čuti od gospodina riječ prijateljsku, riječ milu, riječ pametnu, riječ žarku i poletnu, koja mu govori srcu i umu, koja mu za čas barem sakrije njegovu svakidašnju bijedu, koja mu rasvijetli vječnu tamu, u kojoj živi, i koja ga napokon vodi daleko i diže visoko, koja mu kaže, da mu je cijeli svijet brat, a Bog svima otac — jednako dobar, jednako pravedan. Jest, takovo je mjesto jedino crkva — ona prosta, ili fina, velika, ili mala seoska crkva. Pa kako narod ne bi u nju išao! Ta to je od postanka svijeta jedino mjesto, u koje prost i neuk čovjek može doći pred gospodina, a da ga ne mora ništa moliti i ništa mu platiti! To je od postanka svijeta jedino mjesto gdje proste i neuke ljude gospodin pozdravlja riječju: Braćo! A pred ostalu gospodu nije se narod do jučer smio ni pokazati, a kamo li da bi ga čemu učili i bratom nazivali!«[43]

Neki je seljak iz Podravine pisao »Domu«. U pismu se tužio na advokate. »Fiškali — oni nam zemlju prodaju. Nijedan grunt (zemljište) nije prodan bez odvjetnika. Ni porez državni, ni općinski nameti, ni gizdavo odijelo, ne vodi do prodaje, nego fiškali i procesi i silni biljezi (štempli)...« Antun Radić odgovara u »Domu«: »Za jednu malenkost, za dvije besjede nepromišljeno izrečene, za pedalj zemljišta — eto prkosa, eto pravde, prava i kriva svjedočanstva, eto odvjetnika, sudova, povjerenstva na lice mjesta, eto parbe, sumnje, uvrijede Boga i nemira ljudima u komšiluku, eto na svršetku pustih troškova! Vama je poznato: imade kuća, koje su se s temelja upropastile — zbog pravdanja. Recite sad: Je li, nije li ovako? A onda recite: Jesu li tomu krivi fiškali, što se svijet pravda?«

Kako Antun Radić osuđuje pravdanje, tako odmah savjetuje i mudro sredstvo protiv pravdanja. »Ako ste sami sebi prijatelji, sastanite se, izaberite četiri poštena starca iz sela, na čelo im postavite župnika, — i to vam neka bude sud: tu se najprije nagodite, ako imate s kim kakovu pravdu.«[44] — To je

---

[42] N. dj., str. 94—95; 76—79.
[43] Dr. Antun Radić: »Svećenstvo (popovi)«. Dom IV. Br. 17. Str. 257—260.
[44] Dr. Antun Radić: »Dobri ljudi«. Dom II. Br. 7. str. 110—113.

»sud dobrih ljudi« ili »nagodbeni odbor« sa župnikom na čelu. — I opet veliko povjerenje prema svećenstvu.

U stranci se raspravljalo i o zemlji, za kojom toliko teži naš seljak. I tu se stranka postavila na legalnu bazu. »U mnogim hrvatskim krajevima ima narod premalo zemlje, a ipak zemlje ima prilično, samo što je mnogo zemlje u rukama jednoga čovjeka. Kako bi se to bolje uredilo, to jasno kaže naš program. Kako se vidi, to nije ono: »Dijelit ćemo gospodsku zemlju!« — kao da nije ničija, nego tu treba privole sabora, zemlja se po procjeni plati i t. d. A ako sabor pristane, nema sumnje, da će to učiniti samo radi opće narodne koristi. Mi uostalom držimo, da će mnogi veliki posjednici i sami na to privoljeti, samo kad se jednom nađe način, da im se zemlja pristojno i u redu plati.«[45]

2. Sve je ovo, što smo do sada naveli iz »Seljačkog Nauka« i »Doma« pozitivno i u prilog auktoriteta. Niti se može ovome što dodati, a jednako ni prigovoriti. Štaviše, sve se ovo može samo pohvaliti. Kamo sreće, da se je u tom duhu i dalje pisalo, a pogotovu, da se u tom duhu razgovaralo na privatnim sastancima, stranačkim zborovima i javnim političkim skupštinama!

Ali praksa svjedoči i drugo. U praksi se nije dosta štedio auktoritet. Udaralo se po auktoritetu, i crkvenom i državnom. Ne znaš, koji je više trpio. Kad čovjek, makar i površno, pregleda zadnji (XIX.) svezak »Sabranih Djela« dra Antuna Radića, koji nosi naslov: »O čemu je pisao Antun Radić«, odmah upada u oči, kako je Antun Radić često kritizirao auktoritet. Još jasnijom biva slika, ako se listaju stranice pojedinih godišta »Doma«. A potpunu sliku dobivaš, kad se sjetiš svih onih ispada na račun auktoriteta, što su se događali na raznim zborovima: što tajnim, a što opet javnim, koje je stranka održala u svrhu propagiranje stranke. Tim su zgodama nastupali govornici svih kategorija i svih društvenih slojeva. Među njima je bilo takvih, koji su se obarali na auktoritet oprezno i uvijeno. Ali je bilo i takvih, koji nijesu birali ni izraza ni načina kad su kritizirali auktoritet.

To su osuđivali i ugledni pristaše stranke. Kako su neki neodgojeni elementi stranke nekada ustajali protiv auktoriteta, tako su ustajali i protiv ugleda svojih vlastitih ljudi. Bivša

[45] »Seljački Nauk«, str. 44—45.

Banska vlast bi o tome znala mnogo pričati. Ona je sama muku mučila, kako ljude disciplinirati i naučiti poštivati auktoritet. Neki predstavnici bivše Banske vlasti bili su ljudi doduše puni dobre volje i strpljenja, pa se mnogo trudili, da sa što manje žrtava opet uspostave red i disciplinu·

Mnogi su odbijali strankine ispade protiv auktoriteta na polemike, što su ih strankina štampa i ljudi imali izdržati s protivničkim kritičarima. U polemikama se ljudi uzrujavaju. Dolazi do žestine. A u žestini čovjek i reče i napiše, što kasnije i sam osuđuje. U polemikama, kao i u svađama uopće, ljudi lako padaju u skrajnosti, pa tako i u skrajnost, da se preko dopuštenih međa kritizira auktoritet. Nema sumnje, da je u tome mnogo istine. Polemikama se dade dosta toga ispričati, što je nezgodno palo na štetu auktoriteta, ali bi se teško dalo ispričati sve.

Auktoritet je najviše stradao pod pojmom »gospoda« — kasnije »pokvarena gospoda«. »Seljački Nauk« je smatrao gospodom najviše činovnike, velikaše i kapitaliste. To su ljudi »kojima je njihova korist i previše zaštićena, pa baš zato i jesu uvijek gotovo naduta i silovita... Nastojanje, da se održi ili čak poveća činovnička samovolja i velikaška i kapitalistička vlast, ovo nastojanje zove naša stranka »gospodskom« politikom. Gospodskom politikom može se nazvati i svako tajno pogađanje među političarima, i onda svaku takvu političku spekulaciju, kod koje se narodu svako dobro obećaje, a zlo mu se daje.«[46]

»Dok riječ »gospodin« našemu seljačkomu svijetu znači isto, što služben čovjek, gotovo isto, što silnik, ili dok znači kao neko više biće, komu moraš biti pokoran i podložan, pred kojim moraš i na zimi, i na vrućini, i na snijegu i na kiši stajati ponizno otkrite glave i još lijepo reći hvala, ako najedamput čuješ: Marš van! — dok je tako bilo u Hrvatskoj, onda nije samo opravdano, nego je bilo upravo potrebno pisati proti gospodskoj samovolji, sebičnosti i pokvarenosti, ili jednom riječju proti gospodskoj politici.«[47]

Ovo je značenje pojma »gospodin« i »gospoda«, koje prvotno obuhvatalo visoko činovništvo, koje je najvećim dijelom uvijek bilo strano, i velikaše, koji su također — manje više — uvijek bili stranci, i kapitaliste (Židove) jednako strance, bilo,

[46] N. dj., str. 83.
[47] N. dj., str. 84—85.

ako ne sasvim, a ono najvećim dijelom, ispravno. Međutim je kasnije pojam »gospoda« u lošem smislu prenesen i na domaću inteligenciju, koja je bila protiv Seljačke Stranke, a tijekom vremena i na svu domaću inteligenciju bez razlike. Tako je, konačno, pojam »gospoda« postao istovjetan s pojmom inteligencije, pa su svi inteligenti — bez razlike kojem staležu pripadali — postali »gospoda«. Kako su kod nas inteligentni najvećim postotkom bili ujedno i nosioci vlasti, bilo duhovne, bilo svjetovne, to je i vlast dobila sve one oznake, što ih u sebi sadržaje pojam »gospoda«. A da pojam »gospoda« u svom negativnom značenju bude što jasniji, dodan mu je pridjev »pokvarena.« Tako su u posljednje vrijeme svi nepoćudni inteligenti, bili »pokvarena gospoda« kao što su u Starčevićevo doba bili »prodane mešine«. Dakako da je do neumjesne aplikacije pojma »pokvarena gospoda« dolazilo samo od neodgojenih i samozvanih ideologa stranke, a ne od pravih, naobraženih, odgojenih i plemenitih ideologa, kojima je zacijelo bilo mnogo na srcu opće narodno dobro, pa i dobro naše domaće inteligencije svih staleža.

Koliko je tko u našoj povijesti radio na rušenju auktoriteta, da li je to rušenje auktoriteta bilo samo sredstvo u političkoj borbi, ili pak i svrha, da li je rušenje auktoriteta bilo dio same ideologije, ili pak samo vremenska pojava, koja je nastala neopazice i protiv volje ozbiljnih i trijeznih vođa, o tome će konačni sud reći povijest. Mi konstatiramo samo činjenicu s najboljom voljom i željom, da te nezdrave pojave što prije nestane iz našega javnoga života. Visoko je poštivanje auktoriteta nužno potrebno za napredak svakoga društva i svake države, pa tako i za napredak Nezavisne Države Hrvatske. Nezavisna Država Hrvatska mlada je ustanova. U njoj treba u svim smjerovima graditi tako reći od početka. Početne su gradnje uvijek teške i skopčane s golemim žrtvama. A goleme će žrtve spremno doprinijeti narod samo onda, ako bude visoko poštivao svoju vlast.

VI. *Katolička Crkva i auktoritet.*

Katolička je Crkva najvatreniji propovjednik i najjači zaštitnik auktoriteta. To je njezina tradicija, da budno pazi, e se ne bi nigdje i ničim diralo u auktoritet. Toj je tradiciji ostala Crkva vjerna kroz sva vremena. Naglašivala ga je u vremena,

kad su bila suvremena kraljevstva. Upozoravala je na ispravno shvaćanje, a osuđivala svako prekoračivanje uktoriteta, za vladanja raznih apsolutista i tirana. Ističe važnost auktoriteta i danas, kad je vijek demokracije, koja ne posvećuje baš naročitu pažnju auktoritetu, pa je auktoritet neprestano u opadanju.

1. Katolička Crkva uči, da je državna vlast od Boga. Bog je Stvoritelj ljudske naravi. A ljudska narav sili čovjeka na život u društvu — državi. Život je opet u društvu nemoguć bez vlasti. Prema tome, kako je od Boga ljudska narav, koja nužno traži društveni život u državi, tako je od Boga i vlast u državi, bez koje je nemoguć opstanak države. Leon XIII. upozoruje: »Magnus est error non videre, id quod manifestum est, homines, cum non sint solivagum genus, citra liberam ipsorum voluntatem ad naturalem communitatem esse natos.«[48] Bog, koji je postavio svrhu —život u državi, postavio je i sredstvo za život u državi, a to je vlast u državi. Zato, kako je neposredno od Boga društvena ljudska narav, tako je neposredno od Boga i društvena vlast.

Vrhovna državna vlast imade prava, kojih pojedini državljani nemaju. Državna vlast može pojedinca kazniti smrću. U njezinoj je vlasti navijestiti rat i mnogo drugo slično. To su prava, kojih podanici u državi nemaju. Budući da ih podanici sami nemaju, to ih ne mogu ni predstavnicima vlasti u državi dati. Nitko drugome ne daje ono, čega sam nema. Prema tome je vlast u državi neposredno od Boga, a ne od državljana.

Dok ljudi živu u jednoj državi, nužno se moraju pokoravati vlasti te države. Niti mogu vlast u državi uništiti, a niti je mogu smanjiti. Vlast u državi ostaje uvijek ista. Ljudi mogu učiniti samo to, da nosilaca vlasti bude više ili manje, ali je vlast u sebi u svakom slučaju jednaka. To znači: kad ljudi ne mogu vlast u društvu ni uništiti ni umanjiti, da vlast ne ovisi o ljudima niti je ljudskoga porijekla, nego izravno potječe od Boga. Dosljedno tome, ljudi ne mogu ni raditi u državi što bi htjeli, nego moraju uvijek gledati, da njihovi čini budu u skladu s vlašću. »Ortum publicae potestatis a Deo ipso, non a multitudine repeti oportere. Seditionum licentiam cum ratione

[48] Leo XIII.: Encycl. »Diuturnum illud«, 29. Iunii 1881. D. B. n. 1856.

pugnare... Immoderatam sentiendi sensusque palam iactandi potestatem non esse in civium iuribus...«[49]

»Bez sumnje nije manje štetna za blagostanje naroda i za napredak svekolike ljudske zajednice zabluda onih, koji nepromišljenim pokušajem oslobađaju svjetovnu vlast od bilo kakve ovisnosti o Najvišem Biću, prvom uzroku i apsolutnom gospodaru od koga zavise i pojedinci i ljudska zajednica... Ništa manje brižno i pažljivo treba upozoriti na bitnu nedostatnost i krhkost svake norme socijalnoga života, koja počiva na isključivo ljudskim temeljima i koja se ravna isključivo ljudskim motivima i svoju snagu temelji na sankcijama čisto vanjskog auktoriteta... Tamo gdje se niječe ovisnost ljudskoga prava o božanskom pravu, tamo gdje se apelira jedino na prividnu i nesigurnu ideju isključivo zemaljskoga auktoriteta i gdje se traže prava zasnovana ne na razlozima poštenja već na razlozima koristi, tamo i samo ljudsko pravo nužno gubi moralnu snagu upravo u svojim najtežim primjenama. A ako se moralna snaga ukloni, onda je nemoguće tražiti od državljana, da je priznaju kao opravdanu i da doprinose žrtve.«[50]

Podanici su u državi dužni iskazivati nosiocima vlasti poštovanje, pokornost i vjernost. Ove obveze traži Crkva na temelju Sv. Pisma. »Svaka duša neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlasti, da nije od Boga; a što su, od Boga su postavljene. Tko se dakle protivi vlasti, protivi se naredbi Božjoj; a koji se protive, primit će osudu na sebe.«[51] Crkva upozorava na Kristove riječi: »Podajte dakle caru carevo i Bogu Božje.«[52] Sv. Pavao naglašuje: »Podajte svima, što ste dužni: komu porez, porez; komu carinu, carinu; komu strah, strah; komu čast, čast.«[53] Sv. Petar uči: »Pokoravajte se svakoj odredbi čovječjoj radi Gospodina: bilo kralju kao poglavici, bilo upraviteljima kao onima, koje on šalje da kazne zločince, a pohvale dobre.«[54]

Podanici su dužni, priznati, da je vlast, što je imaju predstavnici vlasti, njima dana od Boga. Zato su obvezani pred-

---

[49] Leo XIII.: Encycl. »Immortale Dei«, 1. Nov. 1885. D. B. n. 1868.
[50] Pijo XII.: Enciklika »Summi Pontificatus«, od 20. listopada 1939., Katolički List, br. 44. od 16. studenoga 1939., str. 561.
[51] Rim. 13, 1—2.
[52] Mt. 22, 21.
[53] Rim. 13, 7.
[54] 1 Pet. 13—14.

stavnicima vlasti iskazati čast. Podanici su dužni iskazivati čast svima nosiocima vlasti već prema veličini vlasti, što je vrše.

Kako ima auktoritet pravo zapovijedati, tako je podanicima dužnost slušati. »Zato je i potrebno pokoravati se, ne samo radi srdžbe, nego i radi savjesti.«[55] Prema tome, ako je državni zakon pravedan i nešto zapovijeda, dužni su se podanici pokoravati ne samo na oko nego i u savjesti.

I uzurpatora su podanici, u određenim okolnostima, dužni slušati. Uzurpator je čovjek, koji je silom uklonio s vlasti zakonita vladara i sebi nepravedno prisvojio vlast. I njega su dužni podanici slušati kad u miru posjeduje vlast. Dužni su ga slušati u onim zakonima, koji se odnose na čuvanje reda u državi. Posluh ne izvire iz naslova, što bi prisvajač imao pravo donositi zakone. Posluh duguju građani radi općega dobra. Opće dobro traži da građani slušaju, jer bi inače dolazilo do nemira, pa bi država stradala. I skinuti zakoniti vladar treba da se složi s posluhom građana uzurpatoru. I njemu treba da je više na srcu opće državno dobro, koje se postizava posluhom građana uzurpatoru, nego lično dobro, koje bi za nj nastalo kad bi se građani borili protiv uzurpatora. No građani su se dužni ustegnuti od svakoga čina, kojim bi priznali uzurpatora zakonitim vladarom, ili pak njegovu vlast potvrdili ili odobrili.«[56]

Podanici su dužni vlast vjerno slušati i zakone tako vršiti. Izuzetak su nepravedni zakoni. Kad su nepravedni zakoni na štetu ljudskoga dobra, ne vežu u savjesti. A kad su na štetu božanskoga dobra, tada ne vežu ni u kojem slučaju. Postoji naime objavljeno načelo: »Više se treba pokoravati Bogu, nego ljudima.«[57]

2. Jednako Crkva štiti auktoritet i u obitelji, i oca i majke. Crkva neprestano stavlja djeci pred oči četvrtu Božju zapovijed: »Poštuj oca i mater, da dugo živiš i da ti dobro bude na zemlji.« U vezi s Božjom zapovijedi nalaže Crkva djeci, da ljube svoje roditelje. Ljubav traži i naravni zakon. Naravni je zakon jači od svih obveza, što ih je čovjek svojom voljom učinio. Zato Crkva ne dopušta sinu, odnosno kćeri, da stupi u samostan, makar su se zavjetom obvezali, ako su im roditelji

---

[55] Rim. 13, 5.

[56] U ovoj stvari isporedi: H. Noldin: De praeceptis Dei et Ecclesiae[15], n. 311, p. 329. Oeniponte 1922. Arthurus Vermeersch: Theologiae Moralis tomus I[3], n. 231, p. 235. Roma 1933.

[57] Djel. Ap. 5, 29. S. Th. 1. 2. qu, 96. a. 4. c.

u skrajnjoj nuždi, a u svijetu bi im mogli pomoći. I ako je dijete bez pristanka roditeljskoga ušlo u samostan, pod teški je grijeh obvezano istupiti, ako su roditelji u skrajnjoj bijedi, a ono bi im u svijetu moglo pomoći.

Djeca su se dužna roditeljima pokoravati. Ta je obveza teška u svemu onomu, što je časno i dopušteno, a spada u djelokrug obiteljske skrbi za djecu. Obveza nastaje svaki puta kad roditelji izrijekom i ozbiljno nešto nalože, a traje tako dugo, dok su djeca pod roditeljskom vlašću. Pokornost traži Crkva na temelju Sv. Pisma: »Djeco! pokoravajte se roditeljima u svemu, jer je ovo vrlo ugodno u Gospodinu.«[58] Roditelji su po naravnom zakonu dužni djecu poučavati i odgajati. Odgojiteljskoj roditeljskoj dužnosti odgovara kod djece dužnost poslušnosti. A da je dužnost posluha teška kad roditelji u važnoj stvari ozbilno zapovijedaju, vidi se jasno u Sv. Pismu: »Slušajte, sinovi, nauk svoga oca; vršite ga, da se spasite. Jer je Bog zapovijedio, da sinovi štuju oca, i dao je materi vlast nad njezinim sinovima. Onaj koji štuje svoga oca, bit će razveseljen u sinovima, i kad će se moliti, bit će uslišan. Onaj, koji štuje svoga oca, živjet će dugo vrijeme, i onaj, koji je poslušan ocu, pribavit će radost svojoj materi. Onaj, koje se boji Boga, štuje svoje roditelje, on služi, kao svojim gospodarima, onima, koji ga rodiše. Poštuj svoga oca i djelom i riječju, i u svakoj strpljivosti, da sađe na te njegov blagoslov, i da njegov blagoslov ostane s tobom sve do konca. Očev blagoslov gradi sinovima kuće, a materino prokletstvo ruši temelje. Nemoj se slaviti sramotom svojega oca, jer ono što služi njemu na ruglo, ne može služiti tebi na slavu. Jer čast svakoga čovjeka ovisi o dobrom imenu njegova oca, a nečastan otac služi na ruglo svomu sinu. Brini se, sinko, za svoga oca u njegovoj starosti, i nemoj ga nikada za života žalostiti. I ako je on oslabio u tijelu, imaj smilovanje prema njemu, i nemoj ga prezreti u jakosti svojoj; smilovanje prema ocu ne će otići u zaborav. O, kako je nečastan onaj, koji zapušta svoga oca! Proklet je od Boga onaj, koji srdi svoju mater.«[59] »Proklet bio, koji ne bi štovao svoga oca i svoje matere; a sav će puk odgovoriti: neka bude tako.«[60] Poslanica

[58] Kološ. 3, 20.
[59] Crkvenica 3, 2—18.
[60] V Mojs. 27, 16.

Rimljanima među onima, koji čine »što ne valja« spominje i nepokorne roditeljima.«[61] Sv. Pavao upozoruje »da će u posljednje dane nastati teška vremena, jer će ljudi biti . . . nepokorni roditeljima.«[62]

Djeca su obvezana štovati roditelje. Štovanje iskazuju roditeljima time, da u duši priznaju i cijene roditeljsku čast. Vanjskim će opet načinom pokazati štovanje, da o roditeljima lijepo govore i da im pomažu.

Pijo XI. visoko ističe obiteljsku vlast, kad piše: »Obitelj imade od Boga misiju, a stoga i pravo na odgoj djece: neotuđivo pravo, jer je ono nerazdjeljivo združeno sa strogom dužnosti; pravo starije od svakoga prava građanskoga društva i države i stoga nepovredivo od bilo koje zemaljske vlasti.«[63]

Obiteljski je auktoritet po nauci Crkve tako važan faktor u ljudskoj zajednici, da ga mora i država poštivati: »Dvostruka je dakle zadaća građanske vlasti, koja leži u državi: da štiti i promiče, a ne da apsorbira obitelj i pojedinca, ili čak, da se postavi na njihova mjesta.«[64]

Leon XIII. stavlja sv. Obitelj za uzor našim, ljudskim obiteljima. Ocevi neka se ugledaju u sv. Josipa i njegove vrline, majke u Bl. Dj. Mariju kao uzor Majku, a djeca neka slijede prekrasni primjer Isusove poslušnosti prema sv. Josipu i Majci Božjoj. »Filii vero familias in Iesu, qui erat subditus illis (Ioseph et Mariae), habent divinum oboedientiae exemplar quod admirentur, colant, imitentur.«[65]

Obveza pokornosti traje samo tako dugo, dok je dijete pod roditeljskom vlasti. Kad dijete odraste i postane samostalno, prestaje obveza pokornosti. Dužnosti pak ljubavi i poštovanja prema roditeljima traju kroz cijeli život — dokgod roditelji žive.

Od kolike je važnosti poštivanje roditeljske vlasti — kako to uči Kat. Crkva — najočitije dokazuje dnevno iskustvo. Ono je neposrednim svjedokom, da je dijete to bolje i ljudskoj

---

[61] Rim. 1, 30.
[62] 2 Tim. 3, 2.
[63] *Pijo XI., Enciklika »Divini illius magistri« — o kršćanskom odgoju mladeži, od 31. XII. 1929.* »Korizmena poslanica katoličkog episkopata Kraljevine Jugoslavije o kršćanskom odgoju mladeži od 20. veljače 1930.
[64] Pijo XI.: »Divini illius magistri«.
[65] Leo XIII.: Breve »Neminem fugit« de 14. Iunii 1892.

zajednici to korisnije, što više i iskrenije poštuje roditeljsku vlast. Zato je sasvim opravdano načelo onih, koji kažu: Ako hoćeš znati kakvo je dijete, pitaj kako poštuje roditelje.

Stoljeća dokazuju, da je Kat. Crkva svojom naukom neprocjenjiva blagodat za ljudski rod, kako za cjelinu, tako i za pojedinca. Među blagodatima pak posebno mjesto zauzima nauka Crkve o auktoritetu naravnih društava: obitelji i države.

3. Kat. Crkva kroz cijelu svoju povijest neprestano ističe i brani svoju vlast. Dok su obitelj i država dva naravna društva, Crkva je vrhunaravno društvo. Sva su tri ova društva neposredno od Boga. I vlast je u njima neposredno od Boga. Razlika je samo u tome, što vlast u obitelji i državi izvire iz samoga društva kao nužna prirodna vlastitost društva, a otkriva je naš prirodni razum. Crkvi je pak vlast dao sam Isus Krist putem Objave. Crkvenu vlast, dakle, ne otkriva razum kao onu u obitelji i državi, nego mu je dana gotova od Sina Božjega.

Crkva ima božansku vlast, onu vlast, kojom je nekad Krist nastupao na zemlji. Isus Krist je rekao apostolima: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga; učeći ih, da drže sve, što sam vam zapovijedio. I evo ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta.«[66] Vlast, koju je imao Krist, ima i Crkva. Istu zadaću, koju je imao na zemlji Krist, ima kasnije — poslije Kristova uzašašća na nebo — Crkva. Kako je Krist nekada bio nerazdruživo povezan uz prvu Crkvu, tako je i danas. Samo je ta razlika, što je nekada bio uz Crkvu u vidljivom obliku — u ljudskom smrtnom tijelu, a danas boravi uz Crkvu nevidljivo.

Kat. je Crkva »društvo vrhunaravno, vidljivo, sveto i općenito, koje je Krist, dok je na zemlji boravio, osnovao i Crkvom prozvao ... Isus Krist je utemeljio Crkvu da nastavlja na zemlji njegovo djelo, da se naime u njoj i po njoj plodovi otkupljenja, na križu stečeni, primjenjuju ljudima sve do konca svijeta.«[67]

Posluh crkvenom auktoritetu ima zaslugu kao da je iskazan samome Kristu. A neposluh se prema Crkvi mjeri težinom kao da je učinjen samome Kristu. »Tko vas sluša, mene sluša,

[66] Mt. 28, 19—20.
[67] Card. Gasparri: Cathechismus Catholicus², qu. 123 et 125.

i tko vas prezire, mene prezire; a tko mene prezire, prezire Onoga, koji je mene poslao.«[68]

»Vjera u Krista ne bi se održala čista i neiskvarena, kad je ne bi podupirala i ograđivala vjera u Crkvu, koja je stup i tvrđa istine. Krist sam, koji je Bog nadasve hvaljen uvijeke, podigao je ovaj stup vjere. Njegova zapovijed da slušamo Crkvu, te da riječi i zapovijedi Crkve poslušamo kao njegove vlastite riječi i zapovijedi, vrijedi za ljude svih vremena i krajeva.«[69]

Prednost je auktoriteta Kat. Crkve nad svim ostalim auktoritetima na zemlji i u tome, što je auktoritet Kat. Crkve nepogrešiv. Nepogrešiv je Papa kad govori sa stolice, t. j. kad kao vrhovni pastir i učitelj svih vjernika uči nauku o vjeri i ćudoređu, koju ima držati čitava Crkva. Nepogrešiv je Papa zajedno s biskupima čitave Crkve kad svečano uče nauku o vjeri i ćudoređu. Ova nepogrešiva učiteljska vlast može nastupati izvan općega sabora, a pogotovu nastupa na općem saboru. Nepogrešivost Crkve jasno slijedi iz Sv. Pisma. Isus je rekao Petru, čiji su nasljednici Pape: »Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata je paklena ne će nadvladati.« »Ja sam se molio za tebe, da vjera tvoja ne oslabi, i ti obrativši se utvrdi braću svoju.« Apostolima, čiji su nasljednici biskupi, veli Isus: »Ja ću moliti Oca, i dat će vam drugoga tješitelja, da ostane s vama dovijeka.« »A tješitelj, Duh Sveti, koga će Otac poslati u ime moje, on će vas naučiti svemu, i napomenut će vam sve, štogod sam vam rekao.« »A kad on dođe, Duh istine, uputit će vas u svu istinu, jer ne će od sebe govoriti, nego što čuje, govorit će, i javit će vam buduće stvari.« »Jer je našao za dobro Duh Sveti i mi, da ne stavljamo više nikakova bremena na vas osim ovoga potrebnoga.«[70]

Crkvena je vlast toliko ugledna, da njezine presude potvrđuje samo nebo. »Zaista vam kažem: Štogod svežete na zemlji, bit će svezano i na nebesima, i štogod razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima.«[71]

Dok su učinci drugih vlasti samo vremeniti i ne prekoračuju zemaljskih međa, nego svršavaju u okviru vremena i ze-

---

[68] Lk. 10, 16.
[69] Pijo XI., Enciklika »Mit brennender Sorge«, od 14. III. 1937. Vidi Katolički List, god. 1937. br. 19—22.
[70] Mt. 16, 18; Lk. 22, 32; Iv. 14, 16 i 26; 16, 13; Djel. Ap. 15, 12.
[71] Mt. 18, 18.

maljskoga prostora, učinci se duhovne vlasti dižu nad zemlju, nad sve stvoreno i prelaze u vječnost. »Propovijedajte evanđelje svakomu stvorenju! Koji uzvjeruje i pokrsti se, spasit će se. a koji ne uvjeruje osudit će se.«[72]

Jer je crkvena vlast božanskoga porijekla i jer su posljedice crkvene vlasti tako dalekosežne, da donose sa sobom ne samo sreću i blagoslov zemajski, nego i sretnu, odnosno nesretnu vječnost, zato je Crkva uvijek budno bdjela nad svojom vlašću. Kroz sve ju je vjekove visoko isticala i neumorno propovijedala. Kroz svu se povijest za svoju vlast neustrašivo borila. U toj je borbi Crkva i teško stradala, ali nije nikada popuštala. Na nijedno drugo crkveno dobro nijesu neprijatelji toliko navaljivali, koliko na njezinu vlast. Tako je bilo kroz vjekove, tako je, i još gore, i danas. No Crkva nije nikada klonula. Ona je svijesna, da je njezina vlast s neba. Zato ju je nebo i u borbi za vlast pomagalo. A pomoć je Božja bila uvijek tolika, da je Crkva u svakoj borbi bila pobjednica.

VII. Kako da se podigne ugled vlasti?

1. Da se uzmogne podići ugled vlasti, treba najprije visoko poštivati Gospoda Boga, sam izvor svake vlasti. »Ponajprije treba upozoriti, da iznad svake druge realnosti stoji najviša, jedino vrhovno Biće, Bog, svemogući stvoritelj svih stvari, premudri i najpravedniji Sudac svih ljudi. Ta vrhovna realnost, Bog, jest najapsolutnija osuda besramnih laži komunizma. I uistinu, Bog jest i to ne radi toga, što ljudi vjeruju, nego zato jer postoji i radi toga u Njega vjeruje i moli Mu se svaki onaj, koji ne zatvara namjerice oči pred istinom.«[73]

Državnici treba da imaju neprestano Boga na pameti, ako hoće sačuvati, a pogotovu ako hoće podići svoj ugled. »Državni poglavari će dakle učiniti sve, kako ne bi na njihovom zemljištu i u njihovim narodima haračila bezbožnička propaganda, koja ruši sve temelje poretka. Nema auktoriteta vlasti na zemlji, ako nije priznavan auktoritet Božanskoga Veličanstva. Zakletva ne može imati vrijednosti, ako nije položena u ime živoga Boga.«[74]

---

[72] Mk. 16, 15—17.
[73] Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 26.
[74] Spomenuta Enciklika br. 74.

»Kako se može održati bilo kakova pogodba i kakovu vrijednost može imati neki ugovor ondje, gdje nema nikakve garancije savjesti? Kako se može govoriti o garanciji savjesti, gdje je nestalo svake vjere u Boga i svakoga straha Božjega? Kad dignemo ovaj temelj, s njim se ruši čitav moral i više nema lijeka, koji bi mogao zapriječiti, da malo pomalo, ali neizbježivo, dođe do propasti naroda, obitelji, države i same civilizacije.«[75]

»Sama pak država, vodeći računa o svojoj odgovornosti pred Bogom i pred društvom, ima po mudroj i trijeznoj upravi pružiti primjer svima drugima . . . Na isti način neka funkcijonari i svi državni činovnici uz obvezu savjesti ispunjaju vjerno i nesebično svoje dužnosti. Time će nasljedovati svijetle primjere iz prošlosti i iz sadašnjosti onih značajnih ljudi, koji nijesu žalili što su u neumornom radu žrtvovali sav svoj život za dobro domovine.«[76]

2. Činovništvo treba da je stručno obrazovano. Svaki treba da je u svojoj struci i u svome poslu na visini. To znači: treba gledati na sposobnosti, kvalifikacije i zaslužni rad kod podjeljivanja službа i položaja, a ne na lične veze i stranačku pripadnost. Riječ se korupcija ne bi smjela ni čuti u javnom životu. A baš tu bio je izvor najvećem broju nedaća, koje su tištile zadnjih 20 godina naš javni i privatni život. Koliko je puta već javljeno u novinama o strahovitim pronevjerenjima, što su ih počinili državni činovnici? A druge prljavštine bilo u službi, bilo u privatnom životu? Narod je već toliko toga čuo i čitao, što se ne bi smjelo događati u državnoj upravi, da je već na sve to i otupio, pa uopće na mnoge bolesne pojave nije ni reagirao. Kako to ide zajedno: na jednoj strani htjeti visoko poštivanje auktoriteta, a na drugoj strani trpjeti korupciju među činovništvom, radi koje se narod i te kako sablažnjavao. Dok vlada korupcija, nema ni govora o poštivanju auktoriteta. Koliko više korupcije, toliko manje auktoriteta. Koliko raste moć korupcije, toliko se smanjuje ugled vlasti. To je jasno iz svagdašnjega iskustva, a jednako i iz same naravi stvari. Narav auktoriteta traži, da ga nose oni, koji su u ljudskom društvu najsposobniji, najvredniji, najbolji. Kad si bilo koje društvo bira ili postavlja poglavarstvo, onda si bira između članova

[75] Pijo XI.: Enciklika »Caritati Christi«, od 3. svibnja 1932.
[76] Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 76.

one, koji su najbolji, a ne ološ. Samo će takvi, koji sami za zajedničko dobro najviše doprinose, imati moralnu snagu tražiti i od drugih žrtve za zajedničko dobro. Tako je i u državi. Činovništvo treba da je na svom mjestu u svakom pogledu. Onda tek ima pravo tražiti od naroda poštovanje i vršenje obveza prema državi, kako ih zakoni propisuju.

Čovjek je razumno biće. Zato se od čovjeka može tražiti samo razumna poslušnost. U naravi je razumna bića, da svemu traži razloge. Uvijek se pita zašto ovo ili ono? I kod posluha je tako. Zašto moram slušati? Pogotovu je taj »zašto« velik, ako je posluh težak i neugodan. A posluh je u životu redovito skopčan s poteškoćama i neugodnostima. Rijetko je kada ugodan i drag. Naš je razum — radi slabosti ljudske — tako nastrojen, da najprije pita: tko zapovijeda, a onda tek što zapovijeda. Ako je ugledan onaj, tko zapovijeda, lakše se u život sprovodi i ono što zapovijeda. Naprotiv, ako je neugledan i bez časti onaj, tko zapovijeda, teško će se progutati i ono, što zapovijeda — makar u sebi bilo i najbolje. Idealno je, i moralo bi se u životu kod poštivanja auktoriteta budno paziti na načelo: non quis, sed quid. Ne gledaj na onoga tko zapovijeda, nego na samu stvar, koju zapovijeda. Ako je stvar u sebi dobra i plemenita, poslušaj. Izvrši je, makar i nedostojan bio onaj, tko zapovijeda. To je opravdano. Tako bi ljudi morali činiti. Oni, koji su odgojeni, čine tako, i to im služi na čast. No prosječna publika, a ta je najbrojnija u životu, radije i prije pita tko zapovijeda, a onda što zapovijeda. Međutim i visoko odgojena publika, koja prije pita što se zapovijeda, a onda tek tko zapovijeda, lakše i spremnije posluša ono što se zapovijeda, ako je i onaj, koji zapovijeda, ugledan i na visini. Prema tome je važno, da nosilac auktoriteta bude ugledan ne samo za one, koji prije pitaju tko zapovijeda, a onda tek što zapovijeda, nego i za one, koji prije pitaju, što zapovijeda, a nakon toga tko zapovijeda. Očito je, dakle, da je za svaku vrstu ljudi od neprocjenjive važnosti, da su nosioci vlasti i lično i stručno pošteni i ugledni ljudi.

3. U vidu, da država dobije uglednih nosilaca vlasti i discipliniran narod, koji će svoju vlast rado i spremno slušati, presudnu ulogu igra škola. To vrijedi za sve škole, od najnižih do najviših, bile one stručne ili pak za opću naobrazbu. Škola ima služiti čovjeku i njegovu životu. Ona vrijedi toliko, koliko

usposobljuje čovjeka za život. Korist je od škole duhovna i materijalna. Kako je duhovna korist nad materijalnom, tako se i vrijednost škole mjeri po tome, da li više donosi koristi duhovne ili materijalne. Što je duhovna korist od škole veća, to je i sama škola vrednija.

Manjak našega školstva bio je, a tako je danas gotovo općenito po svijetu, da svu brigu posvećuje sticanju znanja, a odgoju, izgradnji značaja, ili kako bismo pučki rekli poštenju, vrlo malo. Narod dobiva iz današnjih škola ljude pune svakovrsna znanja. A kad gledaš etičko-moralnu stranu tih ljudi, karakter ili poštenje njihovo, često nalaziš jedva i minimum. Čovjek se snebiva od čuda: kako je moguće smoći toliko snage, strpljivosti i ustrajnosti u skupljanju znanja, a karakteru ne posvetiti ni najnužniju pažnju? A školovani ljudi bez karaktera i poštenja što znače za narod? To su učeni izrabljivači naroda, daleko opasniji narodu od običnih, priprostih i neukih izrabljivača. Ako kod čovjeka nije razvijena etičko-moralna strana, ako nije karakter, ako nema poštenja, ako ga u radu ne prati svijest odgovornosti pred Bogom i ljudima, a to baš naglašuje etika i moral, onda on gleda samo svoje interese. Što je učeniji, to ima veće zahtjeve. Što je školovaniji, to znade više i uspješnijih načina, kojima će zahtjeve zadovoljiti. A jer nije karakter, ne će se žacati ni od kakvih sredstava, samo da zadovolji svojim zahtjevima, bez obzira što će siromašni narod i najgore stradati. Zato su školovani ljudi, a u vjersko-moralnom pogledu neodgojeni, samo teret narodu. I što je takve inteligencije više, to je narodu teže.

»Do danas su se svi činovnici (sudci, predstojnici, profesori itd.) školali u sveučilištu tako, da je sveučilište bilo kao nekakva fabrika činovnika. To nije dobro . . . Mladi ljudi dođu na sveučilište, pa onda po dvije godine planduju, onda se malo uče, pa opet planduju, jer u školu (na nauk, ili kako se veli, »na predavanje«) ne moraju ići, — a profesore njihove država mora plaćati. Kad prođe i četvrta godina, onda na vrat na nos uče i polože ispite, pa sad hajd u narod — u službu. Ovakvo školanje — to je uzrok cijeloj našoj nevolji . . . To ne valja. Tko hoće da za plaću služi, taj treba da se za to ozbiljno pripravlja: dan na dan, godinu za godinom.«[77]

---

[77] Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački nauk« — »Više državne škole, str. 54.

»Cilj je našega školovanja — lakši život, uživanje, što veća lagodnost u svemu. Život je narodni naprotiv sama gotova patnja, oskudica. To nas ne privlači, to nas tjera od naroda.«[78]

»Rietki su danas — sud je Antuna Radića, — koji bi se znanjem obogatili i prosvijetlili, a uz to zdušni i pošteni ostali. Ali ako se takav gdje nađe — a nađe se ipak — taj onda vrijedi tri puta više, nego drugi »inteligentan« i prosviećen čovjek bez pravoga poštenja.«[79]

»Mnogo se viče na našu inteligenciju ili ‚gospodu'. Mnogo je u njoj zla, to je istina, — ali tu treba dobro razlikovati. Nije sve inteligencija, što nosi švabske hlače; pače ni sve ono nije inteligencija, što je svršilo škole, makar i visoke. Za inteligenciju nije dosta ni visoka škola, ni visoka služba. Za inteligenciju treba visok um i dobro srce; tko to ima, taj je pravo »inteligentan«, taj poštuje svoj narod, jer poštuje sebe i sve svoje. A mi Hrvati imamo, hvala Bogu, i takve inteligencije i ‚gospode'.«[80]

Kako škola pazi na sticanje znanja, tako se uporedo neka brine i za odgoj. Naučni i odgojni momenti neka idu uporedo. Samo je naobražen i odgojen čovjek — kulturan čovjek, potpun čovjek. Kako se u građanskom životu puno naglašuje vrijednost čovjeka, koji se vlada prema propisima građanske uljudnosti, koja i nije drugo nego praktična posljedica etičkih i vjersko-moralnih načela, tako još više treba isticati veličinu samog izvora, samih etičkih i vjersko-moralnih načela. Bog, vjera, Crkva, narod, poštenje — to su pojmovi, koje treba neprestano osvježivati i u teoriji i u praksi po svim školama. Radi Boga i iz vjersko-moralnih načela treba najprije raditi za narodno dobro. Privređivati narodu, koristiti narodu, dizati narod, liječiti narod; onda tek imade inteligenat pravo tražiti od naroda, da ga narod primjereno njegovu staležu i uzdržava.

Glas Božji u svojoj duši treba neprestano slušati. On nas neodoljivom snagom upućuje na dobro. To vrijedi u radu za lično dobro. To treba imati na pameti i u radu za narodno dobro. U tom duhu treba odgajati omladinu u školama, a školo-

[78] Dr. Antun Radić: »Narod o sebi«, Zbornik III. Zagreb 1898., str. 204—207.

[79] Dr. Antun Radić: »Trideset milijuna Hrvata«. Dom IV. br. 16., str. 246 i 247.

[80] Dr. Antun Radić: »Inteligencija«. Dom II. br. 11, str. 161.

vani će ljudi onda tako odgajati narod. »Kako bi to bilo, da bi narod u duši baš svagda nosio glas Božji? Zašto bi to moralo biti? Zato, što je čovječja duša od Boga, i nju se ne može prevariti nikako: sve na svijetu možeš prevariti, ali duše svoje ne možeš prevariti. Duša ti može biti zla i crna, ali ona svagda zna, da je zla i crna, nju uvijek nešto vuče za pravicom i za svijetlom, i nema mira dok ne dođe dobro.«[81]

Antun se Radić jednom zgodom obraća mladencima, pa im stavlja na srce: »Kad vam bude najteže u životu, i kad ostarite, pa se ogledate za sobom na cijeli život, — sve će biti tamno, tužno i na duši teško, a samo ono, ako ste komu dobri bili, — to će biti svijetlo, radosno i duši lako. Drugoga dobra i nema na svijetu osim toga, što je čovjeku dobar.«[82] Za sebe čovjek pak otvoreno priznaje, a to je porazan sud za vrijednost naših škola: »Ja sam — hvala Bogu! — i ja sam prošao te visoke škole. Bog mi je svjedok! nikad mi tamo nijesu potresli dušom učeći me: Sinko, čuvaj se zla! Nikad! I ako se danas bojim Boga, i ako ikoliko hoću dobro, imam zahvaliti samo svojoj dragoj i nikad dosta oplakanoj materi i ocu mojemu, a ne visokoj školi.«[83]

4. Po općem je priznanju Kat. Crkva najjači faktor na svijetu u obrani i dizanju auktoriteta, kako svoga, tako obiteljskoga i državnoga. Crkva će tu uzvišenu svoju zadaću vršiti to uspješnije, što će biti slobodnija u svom radu. Zato je država u svom vlastitom interesu dužna dati Kat. Crkvi potpunu slobodu rada. Država je dužna podupirati Crkvu u njezinu radu, jer je svaki uspjeh Crkve ujedno i uspjeh države. Sve, čime je Crkva oplemenila i obogatila svoje vjernike, oplemenila je i obogatila podanike države, jer su iste osobe i u isto vrijeme i vjernici Crkve i podanici države. Htjeti podići auktoritet državi i obitelji, a ne htjeti dati slobode Crkvi, najsposobnijemu i najpožrtvovnijemu radniku na polju auktoriteta, znači piliti granu, na kojoj država sjedi. Do danas se — nažalost — i to događalo. Vikalo se na Crkvu, sputavala joj se sloboda rada. Ima država, koje ne će da prihvate ruku suradnicu Crkve. Posljedica je takva postupka neprestano širenje i jačanje ko-

[81] Dr. Antun Radić: »Javno mnijenje«. Dom II. br. 12, str. 178—179.
[82] Dr. Antun Radić: »Riječ mladencima«. Dom III. br. 20, str. 347.
[83] Dr. Antun Radić: »I među krmcima se, kažu, pozna tko je stariji.« Dom I. br. 16, str. 245.

munizma, toga najljućega neprijatelja i Božjega i ljudskoga auktoriteta.

Potrebno je, da, nužno je, da se države što tjesnije priklone Crkvi. Traže to opći interesi cijeloga čovječanstva. Na to upozoruje Pijo XI.: »Ali je država u isto vrijeme Crkvi dužna dati potpunu slobodu, da bi mogla izvršiti svoju božansku, čisto duhovnu misiju. Time će moći pridonijeti i samome izbavljenju naroda iz strahovitih smetnja današnjice. Danas se sa svih strana čuju očajni pozivi svim duhovnim i moralnim snagama. To je i pravo, jer ako hoćemo pobijati zlo, tada treba gledati u njegovo porijeklo, koje je duhovne naravi. Iz toga otrovnoga izvora po paklenskoj logici izlaze sva zla komunizma. Danas se među svim moralnim i duhovnim snagama ističe bez sumnje Kat. Crkva i radi toga traži samo dobro čovječanstva, da se ne prave zapreke njezinoj akciji.«[84]

Danas nije suvremeno braniti auktoritet. Obratno, suvremeno je napadati auktoritet. Što netko više napada auktoritet, to je, po krivom sudu današnjeg svijeta, suvremeniji. No Crkva ipak brani auktoritet. Brani ga svom snagom. Radi toga mnogo trpi i mnogo strada. Ali će doći vrijeme, i nije daleko, kad će Kat. Crkva dobiti javno i trajno priznanje, da je izdržala gigantsku borbu s neprijateljima auktoriteta, i spasila ljudskom društvu ne samo auktoritet nego i sam opstanak.

---

[84] Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 77.

PRIKAZI, IZVJEŠTAJI, BILJEŠKE.

»NOVE« KREPOSTI.

Prof. A. Živković

Pod izrazom »nove kreposti« valja razumjeti takove vrsti djelovanja, što ih naše moderno doba prema svome krivom shvaćanju izdiže u red pravih kreposti. Ne radi se uistinu o nekom stvarno kreposnom djelovanju, nego o takovom radu koji u sebi više ili manje dobar, radi udaljenja od pravoga kršćanskoga duha dobiva u naše vrijeme naoko izgled osobito vrijedna djelovanja, što u očima modernoga svijeta siže čak do svoje vrsti »kreposti«. Kad ih nazivamo »nove kreposti«, želimo tim naglasiti, da ih u pređašnje vrijeme, kad se mnogo više živjelo i djelovalo po načelima kršćanskoga morala, ni kršćanski duh ni kršćanski svijet nije uopće poznavao. A smatramo vrijednim uprijeti prstom na njih zato, jer ćete se nerijetko i danas sresti sa zastupnicima tih modernih kreposti, negdje svijesnim a negdje nesvijesnim apostolima od Krista odijeljena modernoga mišljenja.

1) D r ž a v a k u m i r. Iz idealnih nacionalističkih pobuda, napose nakon vremena, kad su se raširile ideje političkog kodeksa N. Machiavelli-a († 1527), stalo se smatrati svaki čin moralno opravdanim, samo ako je počinjen iz ljubavi prema državi ili narodu. Ne radi se ovdje o onoj zdravoj ljubavi prema narodu i domovini, koju svaka a osobito kršćanska moralka visoko cijeni kao krepost i preporučuje kao dužnost svakoga pojedinca, nego se radi o shvaćanju što se kosi sa zdravim načelima kršćanskog morala, jer zastupa misao koju uvijek i svagdje valja zabaciti t. j. da: svrha posvećuje sredstvo. Opravdavaju tako neki i nemoralno sredstvo, tek da je upotrebljeno u interesu države ili nacije. Kršćanski moral pak toga socijalno-utilitarističkog stanovišta nikada ne može niti smije odobriti.

Među nemoralna sredstva u interesu države ne mogu se ubrojiti samo čini ubijstva, izdaje, otimačine i sl. nego i sve ono što je po sebi neopredijeljeno, ali ima da služi državi ili narodu bez obzira na prirodne i pozitivne vjersko-moralne propise. Amo idu: nerazumno gomilanje materijalnih dobara, pretjerani državni vojni izdaci, rasipanje državnog novca za svečanosti, parade, izložbe, kazališta, zabavišta svake ruke i sl.

Sve to polako čini ljude u državi spremnima, da se bace u vrtlog svjetskih uživanja bez ikakovih obzira na konačnu svrhu ljudskoga života. Ne vodeći računa o vjersko-moralnim propisima svoga naroda, takove države vrše ulogu zavodnika među svojim pukom. Tako bez vjere odgajani građani vremenom postaju potkupljivani činovnici, nemoralni oci obitelji, u razuzdanosti ogrezla omladina, ukratko: svijet koji u težnji za uživanjem ne pozna nikoga osim sebe, pa prezire svaku vlast, ljudsku i Božju. Tko dakle državu i narod vodi po ovom putu k napretku, može li se reći da je domoljub i prijatelj svoga naroda? Ako k ovima pribrojite liberalno novinstvo koje je daleko od vjersko-moralnih normativa, pisce knjiga i romana, predstave u kazalištima, kina i moderne naučne ustanove — ne ćete li se morati na svakom koraku usprotiviti toj i takovoj ljubavi koja i državu i njezine pripadnike vodi polako u vremenitu a sigurno u vječnu propast? Gdjegod se dakle radi o pretjeranoj i nerazumnoj ljubavi prema državi ili narodu, gdje se zanemaruje religija kao osnov zdrava državnog i narodnog života, imate primjer »nove kreposti«, koju treba zabaciti ne samo u interesu kršćanskog morala, nego i u interesu države i naroda samoga. Bogu hvala, kolikogod se imali razloga tužiti na duh modernog vremena, imamo u novije vrijeme razloga nadati se, da će pravo shvaćanje odnijeti pobjedu nad nenarodnim i nekršćanskim duhom vremena. Napose to vrijedi za duh načela na kojima počiva Nezavisna Država Hrvatska.

Nije dakle kreposno zbog države ili naroda pogodovati takovom razvitku prilika koji se udaljuje ili čak posve rastavlja od religije, kako su to nažalost činili do danas posvuda upravljači liberalnih država. Nije ni pohvalno a najmanje korisno, jer se na taj način narodni organizam polagano rastvara, kvari i uništuje. U času potrebna otpora, takav se organizam srozava. Uzdizanje državne moći do kumira, žrtvovanje života njezinih pripadnika, funkcionara i dr. bez milosrđa, pobuđivanje na mržnju i prezir ostalih naroda, izdizanje krivih zasada o privilegiranom pozivu za vodstvo, o kolektivnom posjedovanju i sl. ne smije uzeti aspekt naučne istine, jer bi to bio krivi odgoj naroda i zavađanje u bludnju. Ne osuđujemo težnju za očuvanjem rasne čistoće, niti zaštitne mjere za čuvanjem narodne imovine, tek upozorujemo na neosnovanost pogleda koji su se u tom smjeru širili iz Amerike, pa se još i danas negdje šire.

2) Dobrotvorne zabave, predstave, plesovi. Ušlo je kod nas u običaj da se n. pr. za gradnju crkve, kapelice, za božićnu ili uskrsnu pomoć mjesnih siromaha i sl. priređuju zabave redovno večernje s kratkim programom iza kojega se razvija ples — do zore. Dio čista prihoda se velikodušno poklanja u t. zv. dobrotvornu svrhu. Priređivači a osobito priređivačice misle obično, da su izvršili naročito pohvale vrijedno

djelo i upisuju sebi takova nastojanja u čast kao posebnu »krepost« u kojoj se odlikuju. Od toga se postupka ne znaju ograditi ni katolici i redovno ga ne smatraju ni najmanje prezira vrijednim. A ipak je takav postupak i te vrsti »kreposno« djelovanje nedostojno katolika i treba ga odsuditi.

Razlog je u ovomu: Milosrđe je kršćanska krepost, koju vršimo prema bližnjemu iz ljubavi prema Kristu. I onda kad se naš čin ne izvija izravno iz pomisli na Krista nego iz obzira na bližnjega što se nalazi u nevolji, činimo djelo svrhunaravne vrijednosti, zaslužno za vječni život, preko razumne svoje prirode približujemo se Kristu i s njim surađujemo. Ljubav dakle prema siromasima uvijek valja da ima Krista u vidu. Ljubav pak što pleše, što se kiti, oholi i neskromno pokazuje pred drugima — zar ga ima pred očima?[1] Kakova je uloga Kristova kod toga postupka, koju mu dodijeljuju tobože milosrdni kršćani? Ne misle li oni u prvom redu na sebe i na svoje svjetske prohtjeve, na uživanje pod krinkom milosrđa a najmanje na Krista? Ne dobacuju li oni uistinu otpatke sirotinji i ne postupaju li s njom nedostojno?

Osim toga: ples, zabava, razmetanje s toaletama, bučno veselje i dr. nije li sve to p r i g o d a na grijeh? Ali i uz pretpostavku da jedan dio sudionika nikako ne zgriješi, ostaje činjenica, da su ove priredbe po svojoj prirodi navodila na grijeh. Pa ako ih i ima koji se ne budu dali zavesti na grijeh, nisu li oni sami dali l o š p r i m j e r drugima i tako postali sudionicima tuđega grijeha? Pogotovo, ako su te priredbe u vrijeme koje Crkva posvećuje sabranosti (korizma, advent) i u njemu navraća ljudsku misao na skrušenost i kajanje za grijehe.

Neka se ne varaju: pod plaštem milosrdnosti nastoje ljudi na ovaj način zadovoljiti onim svojim željama, koje se s duhom Kristova evanđelja n i k a k o ne pokrivaju. Vrijednost takove ljubavi prema siromasima spada na ništicu. Ako priređivači ne prave zabava sebe radi, nego radi ostalih koje za stvar kršćanske samilosti ne mogu na drugi način predobiti, oni postupaju protivno duhu Kristovu, jer pružaju bližnjemu prigodu na grijeh i vrše ulogu farizeja prema Kristu, za čiju ljubav žele raditi.

3) D r u š t v a z a z a š t i t u ž i v o t i n j a. Nitko ne će ni pomisliti da svrstavanjem ovih društava pod »nove kreposti« imamo na umu one ljude, koji se zauzimaju za životinje, bilo da im zimi pružaju hranu i zaklon, bilo da kod grubih postupaka ljudi sa životinjama nastoje tomu predusresti. Imamo na umu one koji za pse, mačke i sl. podižu skloništa i bolnice, čak im

---

[1] Vidi F r a n c o - S c h e l l a u f, Gemeinverstänliche Antworten auf die am meisten verbreiteten Einwendungen gegen die Religion, Wien 1913, II. Band, str. 188 i sl.

uređuju groblja i postavljaju skupe spomenike (»Cimetière des chiens« u Parizu!), dok stotine i hiljade njihove braće trpi najveću oskudicu na neimaštini svake ruke. Imamo na umu naročito one dame nerotkinje, koje se cio svoj život brinu za svoga psića, a da im nije ni na pamet došla misao: da bi bilo pametnije i humanije uzeti pod svoje kakovo hrvatsko siroče, othraniti ga i školovati, te svom narodu staviti kao gotova korisna čovjeka. Za zaštitu se životinja vodi briga i sastavljaju odbori, pišu predstavke i vode deputacije predstavnicima vlasti; pokraj nebrige tih istih ljudi za ljudske potrebe u najbližoj njihovoj blizini, takav postupak zaslužuje pravu osudu, jer nije drugo nego pomanjkanje za shvaćanje ljudskoga dostojanstva. Duh koji u život privodi takova društva, nije nikao na nauci evanđelja, nego na materijalističkom shvaćanju čovjeka i njegova položaja u svijetu.

Oni koji se protive ovom poimanju nisu shvatili, da čovjek prema životinji nema onog etičkog odnosa što ga ima prema čovjeku, jer etički odnos može postojati samo između razumnih stvorova. Nema dakle uzajamno ni prava ni dužnosti. Što čovjek ipak ne smije mučiti životinja niti im bezrazložno zadavati boli, temelji se na tom što razum ne dozvoljava čina u sebi nečovječna i neobrazloživa i što okrutni postupak sa životinjama razbukćuje u čovjeku osjećaj koji može, a redovno i dovodi do grijeha (psovke, srčbe i dr.). Tko dakle želi provoditi zaštitu životinja, valja da najprije provodi oplemenjenje čovjeka na svakom koraku, jer razumno odgojen čovjek, ne će životinji bez razloga nanositi boli. Kud i kamo je dakle opravdanije posvetiti se nastojanju za oplemenjivanjem čovjeka, nego trošiti vrijeme i novac u nastojanjima, što tobože idu za dobrim ciljem u životu životinja, a zanemaruju dobar cilj i postupak u životu ljudi. Zamjenjuju dakle ljubav prema bratu čovjeku za ljubav prema životinji, pa tako čovjeka stvarno zapostavljaju životinji.

Ta dakle moderna »krepost« prikazuje svoje propagatore u jednoj slici koja ih ne može i ne smije preporučiti; njihov postupak — u koliko se ne može potpuno osuditi — nikako ne zaslužuje nasljedovanja. Ono dobro što ga polučе sprječavanjem koje te nehumane akcije prema životinjama, daleko je ispod one dužnosti što na njima kao ljudima leži s obzirom na njihovu braću u Kristu.

4) Izleti u prirodu. Da je čovjeku dužnost brinuti se za svoje zdravlje, te da tome u najvećoj mjeri pogoduje boravak u prirodi na svježem zraku, spojen s izvjesnim kretanjem, nema sumnje. No moderno je planinarenje zauzelo danas takav mah po gradovima, da se izleti u prirodu nedjeljom i svetkovinom smatraju neke vrsti plemenitim djelom, koje opravdava i propuste dužnosti (sv. misa, čuvanje zdravlja, izbjegavanje

grješne prigode i sl.) na te dane. Mnogi se roditelji ne brinu da li im djeca udovoljavaju svojoj kršćanskoj dužnosti, samo ako su provela dan u prirodi, na svježem zraku; a što su im djeca toga dana radila, s kim su bila u društvu, kakove su misli razvijala u sebi i što su govorila i učinila toga dana — za to mnogi i mnogi roditelji ne haje. Možda ga i obuhvati pomisao: ne će li kćerka ili sin poći po zlu radi društva u kojem se nalaze..., ali sve i ostane pri toj pomisli. Uvjerenje da je to za zdravlje djeteta, prevlada svako ino postupanje.

Nije ovdje mjesto da potanje raspravljam o tomu, koliko i kakovih šteta po duševni život omladine donosi naše moderno planinarenje. Na mjestu je istaći da se ova »nova krepost« našega vremena kao i druge po sebi dobre navike, izrodila u strast (rekorderi kod uspona) i zauzela mjere u suprotnosti s kršćanskim vladanjem, na dane Bogu posvećene. Zagreb je na pr. podigao na Sljemenu kapelicu gdje se svake nedjelje održaje sv. služba Božja, samo da se dade prilika onima na izletu, da udovolje svojoj kršćanskoj dužnosti. Ali što možete vidjeti? Od par stotina planinara što se toga dana razmile po Sljemenu, nema ih ni dvadesetak kod sv. Mise! Kad bi bilo kršćanskoga duha kod te omladine što polazi na izlete i kad bi kod nje postojala želja da zadovolji svojoj kršćanskoj dužnosti u nedjelju, vrlo bi lako bilo toj dužnosti udovoljiti i u Zagrebu na ranoj misi u kojoj zagrebačkoj crkvi; još bi uvijek ostalo dosta vremena za polazak i dolazak na Sljeme. Ali pomanjkanje osjećanja za ovu kršćansku dužnost samo je jedan dokaz više, da se duh vremena odalečio od Krista i da se za propise sv. Crkve jako malo mari. Ova konstatacija, znam, ne će toga stanja popraviti; popraviti ga može samo energično nastojanje svih pozvanih faktora oko odgoja omladine kod svakoga naroda. Ali dok uvjerenje o religijskom odgoju bude postojalo samo kod zvaničnih faktora, zastupnika vjere i Crkve, dotle će o nekom vidnom napretku teško moći biti govora.

*

Od pojma »nove« kreposti nije daleko ono praktično zastranjenje, što su ga stariji pisci navodili pod oznakom »krive« kreposti. Pod oznakom *»krive kreposti«* spominje K. Agjić[2] one čine »koji se izdaju za kreposti, a nisu kreposti«. To su: a) puka želja (velleitas) »neplodno ono i isprazno hotenje, kada tko sceni, da je dužnosti svojoj s ispraznom samo željom zadovoljio«; b) kriva pobožnost što je pojedinci na svoju ruku odabiru i izvršuju, a sva im u sladkom nekom ćutjenja nutarnjega škakljenju i u zanešenju pameti stoji«; c) djela iz prirodne sklonosti ili potrebe izvršena (»iz same

[2] Kajo Agjić, Sastav bogoslovlja delorednog, Budim (1847), knj. I., str. 140.

naravne ćudi i nagnutja, iz samog priviknutja ili telesno-naravne potreboće«); d) licemjerstvo (»iliti krepost pretvorita«), naročito kad netko »njenu sliku za sredstvo nevaljanosti upotrebi«.

K ovim opaskama možemo mi danas, skoro nakon sto godina, primijetiti:

a) Danas ima mnogo više takovih koji u krivoj pobožnosti zanemaruju ono što je Crkva propisala i naložila, a u praksi provode ono i onako, kako to sebi sami zamišljaju. I to ne možda iz neznanja nego svijesno, s izvjesnom kritičarskom uobraženošću i samodopadnošću. Tako rade n. pr. oni koji govore, da se radije mole Bogu u prirodi nego u crkvi; da vjeruju u Boga, ali ne drže mnogo do svetaca koji su bili ljudi kao i mi, grješni i slabi; da je veći grijeh premrsiti utorkom nego petkom i sl.

b) I broj licemjera se povećao. Ne pripadaju amo samo oni, koji idu za sitnom osobnom korišću svojim dnevnim posjetima crkvi i istrčavanjem pred oči kod svake procesije i večernje, nego napose oni koji pred ljudima vrše djela pobožnosti, a u potaji se odaju manama kao okorjeli grješnici. Najžalosnije je, da rod licemjera ne izumire ni u redovima Bogu napose posvećenih osoba, ni svjetovnoga ni redovnoga klera.

POLAGANJE VIJENACA NA ODAR POKOJNIKA. Nema sumnje da su vijenci i cvijeće što ga rodbina, znanci i prijatelji pokojnika polažu na odar i grobove svojih dragih, znak velike ljubavi, pažnje i poštovanja prema pokojniku. Pogotovo se gomila cvijeće ako je pokojnik žensko lice, napose djevojka ili djevojčica. I teško je sebi zamisliti, da bi tkogod blizim rođacima htio uskratiti tu želju, da se na ovaj njima osobito mio način oproste od pokojnika ili pokojnice. Ti su ljudski čini razumljivi i u času kao što je oproštaj na grobu, ovijeni posebnim osjećajem svete strepnje pred veličanstvom smrti i pijeteta prema pokojniku.

Sv. Crkva se ne protivi polaganju vijenaca na odar pokojnika, tek ne trpi, da se mrtvački vijenci trajno objese na zidove crkve ili oratorija.[1] Ona preporučuje, da se vijenci otkupe milostinjom u korist misija u neznabožačkim zemljama ili u koju drugu dobrotvornu svrhu kod kuće.[2] Kod nas se u Zagrebu doznaje tek tu i tamo, da je po koji taj privatnik ili društvo postupalo tako kako Crkva preporučuje, dok daleko veći broj znanaca i prijatelja šalje na odar vijence s natpisima i na taj se način odužuje uspomeni pokojnika.

---

[1] Decr. autent. S. R. C. br. 3909.
[2] Schüch-Polz (Gjanić-Strižić): Pastirsko bogoslovlje, str. 713.

Kod iole materijalno dobro sknađena ili po položaju uvažena i poznata pokojnika, možete u Zagrebu vidjeti veliki broj vijenaca sa skupocjenim ružama, karanfiljima, i drugim cvijećem, često u tolikom broju, da se ne jednomu prisutniku otme uzdah: »nije li šteta, da se toliki novac prosipa, a tolika nas sirotinja okružuje na sve strane«? Ne bih rekao, da se ta riječ na ma koji način može usporediti s onim usklikom Judinim, kad je vidio Mariju kako dragocjenom masti maže Isusu glavu i noge. Judi se usklik oteo s razloga jer je on »bio tat«, kako veli sv. Pismo (Iv 12, 6). A oni koji misle, da se u Zagrebu novac upravo uludo rasipa kupovajem tolikih skupih vijenaca koji brzo propadaju, daleko su od svake neetičke pomisli; oni gledaju stvarnost pred sobom i oko sebe, i nemaju nipošto krivo kad izrazuju želju, da se i kod nas uvede ovaj lijepi običaj, pa da se vijenci otkupljuju na taj način, da se daruje svota novca u visini vrijednosti jednoga vijenca (ili makar i manje) za dobrotvorne svrhe. Takav je hvalevrijedni običaj uveden n. pr. u Dubrovniku, pa bi Zagreb u tom pogledu trebao poći za primjerom naše slavne Atene na Jadranu. Dubrovačka ubožišta i skloništa primaju na ovaj način stalnu izvanrednu potporu i mogu svoje plemenite svrhe provoditi s velikim uspjehom.

U Zagrebu je velik broj dobrotvornih društava, koja se na sve moguće načine muče kako da dođu do novaca. Ima kod nas veoma vrijednih i potrebnih društava koja su skučena u svom radu samo zato, jer nema novaca da se rad društva može razmahati kako bi bilo poželjno. Da navedem samo jedan primjer: koliko su naši akademičari brigu brinuli da namaknu najnužnija sredstva za prehranu svojih kolega po menzama. A kolike su stotine hiljada dinara odlazile u tutanj, u potpuno beskorisnu svrhu, samo u jednoj godini dana na vijence i cvijeće! Ako računate da se u Zagrebu prosječno samo pet vijenaca dnevno proda kroz godinu dana, dobivate svotu od okruglo 300.000 dinara.

Na prigovor da taj novac nije uludo bačen, jer su se njim pomogli priređivači vijenaca i trgovine cvijeća, odgovaram: to je istina i stvar je dobra dok je potrebna. Da li je pak potreban taj i toliki broj trgovina cvijećem, drugo je pitanje. Onu potrebu koja je u toj struci neotkloniva, svladat će i manji broj trgovina i doći će uvijek do svoje pristojne zarade. A drugima ne će padati na um da otvaraju nove trgovine, kad budu znali da je mogućnost obilne zarade isključena. Ovako bi se, uzimajući u obzir samo mogućnost zarade trgovanjem, moglo doći i do obratna zaključka: da bi trebalo u još većoj mjeri kupovati vijence i cvijeće, jer da se na taj način potpomaže razvoj trgovine i mnogima daje mogućnost zarade! Prigovor se dakle ne može održati, jer je promašio. Opravdano je jedino apelirati

na građanstvo, da u toj stvari posluša savjet crkvenih krugova i da otkupljuje vijence darivanjem novca za plemenite svrhe u korist Crkve (sv. mise, misije, izgradnja župa, podizanje oltara, nabavka kipova za crkve i kapele, misnog ruha i sl.) ili za dobrotvorne svrhe profanoga karaktera kao što su: sirotišta, nahodišta, bolnice. ubožišta, društva za spasavanje, za prehranu siročadi, studenata, slijepih i dr.

Naše bi crkvene vlasti trebale u toj stvari dati vjernicima na znanje svoju misao i želju, a župski bi uredi trebali češće podsjećati svoje vjernike na plemenitu svrhu što smo je ovdje izložili. Konačno, jedan mig sa strane političkih naših vlasti — ne bi promašio cilja.

A. Ž.

JAVNO MNIJENJE I — MASONI. Stvaranje t. zv. »javnog mnijenja« bila je, a negdje je i danas, jedna od glavnih zadaća slobodno-zidarskih loža. Uvijek prema ovome cilju, masoni su svijesno podržavali javno mnijenje u onom pravcu i u onim shvaćanjima koja su se pokrivala s njihovim namjerama. Preko javnog su mnijenja stvarali potrebna raspoloženja među svijetom, da mogu poći naprijed sa svojim idejama, svojim ljudima, svojim planovima, koji nikada nisu imali drugo pred očima nego gospodstvo odabranih u najširem smislu riječi.

Nastalo istom u prvoj polovici 18. vijeka slobodno je zidarstvo iz Engleske brzo prešlo u Francusku, otkud se zaslugom i nastojanjem prethodnika »prosvjetitelja« raširilo po ostalim evropskim državama. Vallery-Radot[1] opisuje njegovo djelovanje ovako: Ispočetka su masonska udruženja imala nedužan izgled: društvo se brinulo za priređivanje banketa i sjajnih sastanaka, uvijek s duhovitim začinima literata, filozofa, glumaca i dr. Poslije se prešlo na teme o filantropiji, kreposti, sreći, znanosti, i sl.; povezivalo prijatelje i sumišljenike dopisivanjem, izmišljanjem prikladnih deviza kao simbola čitava masonskog rada; svoj udio su imale tu intrige, tajne agenture, namjerno širenje neistina, pomalo ogovaranje itd.

Korespondencija između Voltaire-a, d'Alemberta, Damilaville-a i pruskoga kralja Friedricha pokazuje kako su enciklopediste majstorski vodili svoj posao. Iz toga se dopisivanja vidi u koju su svrhu zapravo osnivana masonska društva po manjim gradovima u pokrajini. Pod ogrtačem »znanosti«, »dobročinstva«, »zabava« su ta društva imala kao članovi Velikoga Orijenta, unositi među sve slojeve filozofsko shvaćanje u duhu masonstva, razvijati misli o reformama javnog i društvenog

---

[1] Robert Vallery-Radot: Herrschaft der Loge, Ausbreitung, Macht, Zerfall, Einsiedeln 1935. str. 27.

života opet u duhu masonske ideologije, te tako izvoditi pritisak na javno mnijenje. Usprotivi li im se tkogod, imaju ga na kakovgod bilo način onemogućiti i ušutkati, pa makar se to moralo činiti i čistim klevetama.

Uviđajući da im je katolička Crkva najveći neprijatelj, jer se po svom pozivu i ustrojstvu načelno protivi svakom presizanju što ide preko vlasti i ugleda Krista Gospodina, masoni su na usta Voltaire-ova izbacili krilaticu »Ecrasez l'infâme!« U njegovim se pismima ta krilatica često nalazi, a djelovanje masona od postanka pa do najnovijih dana pokazuje, da su se svuda te devize vjerno držali. Ja sam u prošlom broju »Bogoslovske Smotre«[2] naveo riječi jednoga domaćeg masona, još nedavno izrečene pred našim ljudima u Zagrebu, skoro neposredno pred nastup najnovijih događaja, koji su doveli do osnutka Nezavisne Države Hrvatske. A taj je kao i svi ostali domaći masoni, na svoje oči gledao i u svom narodu najbolje vidio, što je Crkva katolička bila za život i kulturu hrvatskoga naroda u čitavom tijeku njegova povijesna razvoja. Pa unatoč toga svoga boljega uvjerenja, unatoč činjenična stanja, on je imao snage to svoje masonsko mišljenje izreći pred domaćima ljudima, ne žacajući se ni najmanje, da bude na licu mjesta raskrinkan.

Katoličke Crkve ima po masonskim planovima nestati, a na njezino mjesto ima stupiti loža sa svojom filozofijom. Suština je njezine nauke čisti racionalizam s primjesom spiritualizma; jedini službenici-svećenici imaju biti ložini »učenjaci«, jedini kult priroda, a jedini Bog — čovjek. Zato su lože — hramovi u kojima se zadržavaju izvjesne ceremonije, hierarhični stepeni, sve samo maska, da se profani pravodobno ne pobune i ne progledaju. Voltaire je u svojim pismima govorio o tajnama i o misterijima, da tim starim nazivima prikrije novo značenje i nove ciljeve braće, koja su jedina pozvana da gledaju svijetlo, uoče visoki ideal osvetnika Hiramovih.

Da se »javno mnijenje« posvema zarobi potrebno je imati prosvijećenih članova u svim slojevima društvenim. Zato vidite da se članovi loža biraju između raznih društvenih zvanja i zanimanja. Osim toga imaju oni svoje adute za svako područje ljudskih traženja i teženja. Za literate i filozofe su tu pojmovi: racionalizam, sensualizam, materijalizam, idealizam; za lakovjerne i za žene je tu jeftina roba »umjetnosti« i magije svake ruke; za vjerski nastrojene je tu esoterija, antropozofija, spiritizam i sl.[3] Sve je pod okriljem i upravom tajne braće, sve im dobro dolazi, da se svi slojevi uvedu u neki san i maštanje o

[2] BS XXIX (1941) str. 189 (»Crkva i kultura«).
[3] N. dj. str. 29.

novom duhu, modernom, naprednom shvaćanju, naučnom, dubokom, prosviježenom radu, idealnom, svetom pregnuću i t. d., a u stvari je sve opsjena, svijesna propaganda dobro organizovane družbe, koja ide za potpunim gospodarenjem na svim poljima duhovnog i materijalnog života čovječanstva.

Danas prisustvujemo procesu raspadanja ove družbe, koju čovječanstvo s pravom krivi za veliko mnoštvo zala i jada, u koje je palo i padalo isključivo njezinom zaslugom. Na posljednjem mjestu nismo nikako i mi Hrvati.

A. Ž.

VAŽNOST SCHEIL-OVA OTKRIĆA HAMURABIJEVA ZAKONIKA.

Dne 21. IX. 1940. preminuo je u Parizu časni starac u 83. godini i ugledni biblijsko-arheološki znanstveni radnik o. Vincent Scheil, član reda sv. Dominika, rođ. 10. VI. 1858. Godine 1882. stupio je u red sv. Dominika. Odmah poslije svršenih bogoslovskih nauka studirao je od 1887.—1889. u Parizu egiptologiju i asiriologiju pod vodstvom uglednih stručnjaka Amiaud-a, Oppert-a, Maspéro-a i Guieyse-a, a malo zatim imenovan bi članom francuskog arheološkog instituta u Kairu, gdje ostade kroz 2 godine. Odanle bi pozvan u Stambul, da kritički rasporedi u tamošnjem arheološkom muzeju egipatske i asirske spomenike. Otomanska vlada pošalje ga g. 1894. u Sippar kraj Bagdada, da tamo rukovodi arheološka iskapanja. Godine 1895. imenovan bi profesorom za Visoke Studije u Parizu, odakle bi se za vrijeme velikih školskih praznika navraćao u Stambul. God. 1898. povjereno bi mu od francuske vlade vodstvo arheol. iskapanja u Suzi u Perziji. Tom je prigodom objelodanio 16 svezaka 4°formata po 100—150 str. sa 1778 tekstova po prvi puta pročitanih. Među ovima je najznatnije nalaz u Suzi g. 1901./2. stup Hamurabijeva zakonika, koji sadržava preko 3600 redaka i predočuje najstariji do danas poznati pravni zakonik imućstvenog, porodičnog i kaznenog prava. Kako je Hamurabi savremenik Abrahama, u ovom zakoniku imade mnogo odredaba, koje nam osvjetljuju događaje i prilike patrijarškog doba iz Mojsijeve Geneze, o čemu smo se mogli uvjeriti u raspravi: »Socijalni položaj žene po Hamurabiju« (BS XXVIII. (1940) 3, 204—229). G. 1908. imenovan bi o. V. Scheil članom Francuske Akademije. Godine 1903. bio je od pape Leona XIII. imenovan članom prvih konsultora Papinske Biblijske Komisije. O. V. Scheil, kao redovnik uzor skromnosti, bio je jedan od najzaslužnijih katoličkih stručnjaka na području biblijske i orijentalne arheologije, koji je svojim arheološkim nalazima mnogo pridonio historijskom osvijetljenju biblijskih događaja.

Dr. J. Oberški.

RECENZIJE.

Golubović Girolamo: Il Santo cenacolo, sua autencità e sue divine prerogative. Studio storico-critico. Firenze, tip. Barbera 1938. 8° p. 159.

Ovo je djelo našega zemljaka G. Golubovića, poznatoga palestinografa i historiografa franjevačkog Reda. U ovomu svomu djelu Golubović raspravlja o pitanju: da li je Cenaculum mjesto, gdje je Isus večerao vazmenu večeru, isto, gdje su se apostoli sakupljali poslije uskrsnuća i gdje su primili Duha Svetoga; ili su to dva posve različita mjesta. Prastara je predaja već od 4. vijeka, koja može se kazati, da dosiže čak do u prvi vijek Crkve, jer je povezana sa crkvicom sagrađenom u 1. vij. kršćanstva u zapadnom dijelu grada Jerusalema, koji je Tit poštedio, kada je razrušio Jeruzalem. Ova je crkvica bila još za doba cara Hadrijana (117—138.), kako nam to svjedoči sv. Epifanije (v. Migne. P. G. 43, 260.). Kršćani toga doba štovali su to mjesto kao mjesto Isusove posljednje večere.

Sv. Pismo govori dakako i o mjestu posljednje večere i dolaska Duha Svetoga; ali nam ne kaže, da li je to bilo samo jedno ili dva odjelita mjesta, niti nam kaže pobliže položaj, gdje bi se imala tražiti; ali što ne čini Sv. Pismo, to čini neprekidna tradicija, koje pisane dokumente imademo već od 4. vijeka; a tu nam identificira Cenaculum, t. j. kuću posljednje Isusove večere, s kućom, gdje su Apostoli primili Duha Svetoga, i drži, da je bila lokalizovana u četvrti tradicionalnoga Siona, na jugozapadnoj uzvisini Jerusalema, na mjestu, koje se zove Mons Sion.

U posljednje doba počelo se sumnjati o istinitosti postojane tradicije i pokušavalo se dokazati, da Cenaculum nema ništa zajedničko s kućom, u kojoj su Apostoli primili Duha Svetoga, t. j. s kućom, gdje su se oni sastajali prije i poslije Isusova Uzašašća. Neki se priklanjaju mišljenju, da je Cenaculum bila neka dvorana, koja je bila provizorno uzajmljena; a drugi misle, da je to bila gostionica, prema latinskom prijevodu »diversorium«. To bi dakle bila dvorana, kojom su se poslužili Isus i Apostoli jedan puta, i to samo za vazmenu večeru. Poslije svršene večere da se apostoli više nijesu ovamo svraćali, te se kasnije lokalizacija te dvorane i zaboravila. Imade učenjaka svjetskoga glasa, koji su podigli sumnju, protiv mišljenja tradicije. Razlozi, na koje se oslanja sumnja, jesu ovi:

1. Nije vjerojatno, da je Isus Krist imao svoju kuću u Jerusalemu, pa tako ni Apostoli;

2. Neki tumačitelji Sv. Pisma misle, da je dvorana posljednje večere bila časovito uzajmljena i po svoj prilici gostinjac;

3. Dosljedno, poslije vazmene večere i poslije Isusova Uzašašća na nebo, nije to bilo mjesto, gdje su se sakupljali učenici, gdje im se je Isus pojavljivao, i gdje su primili Duha Svetoga, nego neko drugo; a to je bilo »gdje su vrata bila zatvorena — fores erant clausae propter metum Judaeorum« (Iv. 20, 19);

4. Ovo je mjesto bilo, gdje su se apostoli sklonili nakon Isusova Uzašašća na nebo. **ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον** uzađoše u gornju stranu **οὗ ἦσαν καταμένοντες**, gdje su stranovali (Dj. Ap. 1, 13);

5. Sv. Luka upotrebljava dvije različite riječi, da označi mjesto posljednje večere, i mjesto, gdje su se Apostoli sakupljali. Mjesto ili dvorana, gdje su se sakupljali apostoli zove Luka **ὑπερῷον** (Dj. Ap. 1, 13), a dvoranu Isusove posljednje večere zove **ἀνάγαιον** (Lk. 22, 12). Kad bi bila jedna te ista dvorana, Luka bi se služio istom riječi.

G. Golubović brani tradicionalnu tezu, da je Cenaculum i mjesto, gdje su se sakupljali apostoli, jedno isto mjesto. On oslanja svoju tezu na konstantnu tradiciju sv. Otaca 4. vijeka, koja tradicija može se zvati apostolskom, jer je povezana sa malenom crkvicom brda Sion (Mons Sion). Golubović pozivlje se na auktoritet onih dokumenata, koji jasnim riječima identificiraju Cenaculum sa mjestom dolaska Duha Svetoga, kao na pr. sv. Epifanija (391), sv. Petra bisk. Sebaste († 393), Didascalia Addai (v. 4.) U ovom dokumentu čita se ovako: »Kada su se učenici povratili s Maslinskog brda nakon Uzašašća, uzađoše u visoku sobu, gdje je naš Gospodin blagovao vazmenu večeru s njima ..... i kako je u ovoj sobi (dvorani) bila započeta tajna Tijela i Krvi našega Gospodina, da kraljuje u svijetu, tako je u istoj dvorani započela da gospodari po čitavom svijetu nauka njegova propovijedanja«. G. Golubović navodi sv. Eskija iz Jerusalema († 438) i Crispa (456). Da utvrdi tradiciju, pozivlje se G. Golubović na Rituale. Tako prema Ritualu Armenske Crkve u Jerusalemu, na Veliki Četvrtak poslije Mise narod ide k Sancta Sion, da se spomene vazmene večere i tu se čita odlomak iz poslanice sv. Pavla (I. Kor. 11, 23) »Ego enim accepi a Domino . . .«, i odlomak iz Evanđelja sv. Marka (14, 23). »Prima die azymorum«. Tako na dan Rusalja (Pentecostes) narod ide k Sancta Sion i tu doziva u pamet dolazak Duha Svetoga čitanjem odlomka iz Djela Apostolskih (2, 21). »Cum complerentur dies Pentecostes«. Armenska Crkva u Jerusalemu — zaključuje G. Golubović — potvrđuje svojim liturgičkim činom, da je to bila ista dvorana, gdje je bila i vazmena večera i gdje su Apostoli bili sakupljeni, kada je nad njih sišao Duh Sveti.

Neki dokumenti tradicije ne govore jasno, ili šute da je Cenaculum bio u istom mjestu, gdje i dolazak Duha Svetoga. G. Golubović rijetkom erudicijom i umnom oštrinom objašnjuje nejasnosti i dokazuje, da ta šutnja ne isključuje niti poriče, da mjesto, gdje su Apostoli primili Duha Svetoga, nije isto mjesto, gdje je bila vazmena večera.

G. Golubović uzimlje u pretres razloge, na koje se oslanjaju sumnje. Na prvi razlog ne odgovara, jer kad bi i bila istina, da Isus i Apostoli nijesu imali svoje kuće u Jerusalemu, ne slijedi nikako, da

su se morali poslužiti gostionom, jer grčka riječ κατάλυμα premda je Vulgata latinski prevodi sa »diversorium«, ne znači apsolutno u našemu slučaju »gostinjac«, nego znači jednu dvoranu, tim više, što je dokazano velikom vjerojatnosti, da je Isusova posljednja večera bila u kući Marije, majke Evađeliste Marka; dosljedno taj ὑπερῷον nije bio gostinjac.

Na drugi razlog, da je naime ta dvorana bila provizorno uzajmljena za posljednju večeru, i da tako misle mnogi egzegete, G. Golubović odgovara, da je to grata assertio, koja nema nikakova oslona te ne može oboriti konstantnu tradiciju. Mišljenje egzegeta vrijedi, koliko i njihovi dokazi; ali zato nema nikakovih.

Na razlog, da su se apostoli sakupljali poslije Isusove smrti u kuću, gdje su bila zatvorena vrata, a ne gdje je bila večera, i da je ta kuća ista, gdje su Apostoli primili Duha Svetoga, G. Golubović odgovara, da je i to grata assertio ničim potvrđena. O. G. govori: hoće da se identificira ova dvorana »zatvorenih vrata« sa dvoranom dolaska Duha Svetoga stoga, što je teško misliti, da je jedno te isto mjesto ὑπερῷον i ἀνάγαιον to jest, mjesto »Cenaculi« i mjesto »Pentecostes«. O. Golubović kaže, da su ovo dvije sinonimne riječi. S punim pravom: ὑπερέχω znači emineo ὑπεροχή = eminentia, to jest biti nad drugim; a riječ ἀνάγαιον = ἀνὰ τὴν γῆν = biti nad zemljom, biti na visini. Značenje se ovih riječi pokriva. Ovim biva odgovoreno i na peti dokaz protiv tradicije, a to je: Luka upotrebljava dvije različite riječi, da označi Cenaculum i mjesto dolaska Duha Svetoga; jer ako su te dvije riječi sinonimne, ne označuju dva, već samo jedno i isto mjesto. Međutim O. Golubović daje nam i razlog, zašto se je Luka služio sa dva različita imena (koja prema etimologiji znače isto). Luka 22, 11. 12, slijedi Marka 14, 14—15 od riječi do riječi; pošto se Marko služi riječju ἀνάγα ον da označi Cenaculum i Luka je pridržao Markovu riječ na tomu mjestu ἀνάγαιον, a kada Luka piše (Act. 1, 13) neovisno od ikoga, upotrebljava svoju riječ ὑπερῷον, kojom označuje Cenaculum. Odatle dvije različite riječi kod Luke, da označi Cenaculum. Ovo je riječ kojom se isti Luka služi u svojim Djelima Apost. 9, 37, da označi gornji dio kuće; (također 20, 8), da označi mjesto, određeno za vjersku službu. Ova je riječ klasična, nalazi se u Ilijadi i Odiseji (Schleusner, Novum Lexicon graeco-lat. in Nov., Lipsiae 1819).

O. Golubović služi se još ovim dokazom, da je »Cenaculum« i mjesto dolaska Duha Svetoga isto mjesto, i da to mjesto nije bilo gostinjac, niti dvorana časovito uzajmljena.

Kada je Herod pritvorio sv. Petra u tamnicu te ga Anđeo oslobodio, sv. Petar ode ravno ad domum Mariae matris Joannis. qui cognominatus est Marcus »ubi erant multi congregati et orantes«; i pošto im je javio, da je oslobođen, reče im: nuntiate Jacobo et fratribus haec et egressus abiit in alium locum. — Dakle poslije Isusova Uzašašća na nebo Apostoli su imali jedno mjesto, gdje su se sakupljali na molitvu, a to je mjesto bilo kuća Marije, majke Evanđeliste Marka. Stoga je sv.

Petar, kada je bio oslobođen iz tamnice, išao ravno tamo, siguran, da će naći koga od braće. Pošto je javio svoje oslobođenje, odmah ode *εἰς ἕτερον τόπον* — na drugo mjesto, jer se je bojao, da ga Herod tu potraži, gdje su se običajno sakupljali učenici, kao što ga je i potražio, ali ga nije našao (ispor. Dj. Ap. 12, 12—19). Tradicija nam kaže, da je kuća Marije, majke Ivanove, qui cognominatus est Marcus, bila mjesto Cenaculi i dolaska Duha Svetoga i mjesto, gdje se je Isus prikazao Apostolima. O. Golubović navodi za to prvi dokumenat, a to je svjedočanstvo djakona Teodozija, koji o svomu putovanju po Svetoj Zemlji piše (530): »Od Golgote do Sancta Sion (a to je crkva sagrađena nad Cenaculum) imade 200 koračaja; a ta je crkva majka sviju crkvi, koju je Isus Apostolima osnovao, i ovo je bila kuća sv. Marka Evanđeliste. (Geyer, Itinera. p. 141).

Drugo svjedočanstvo navodi Golubović Aleksandra monaha iz Cipra (iz 5. ili 6. vijeka), koji kaže: »Gdje se sada diže velika i presveta Sion, najveća svih crkava, gdje je po predaji sv. Otaca bila kuća Marije, majke Markove; tu je bila posljednja večera, tu se Isus prikazao nakon svoga uskrsnuća, tu je Duh Sveti sašao nad 120 braće, među kojom je bio Barnaba i Marko«.

Dakle bilo je samo jedno mjesto, koje Luka zove sa dva imena; i to je mjesto bilo kuća Marije, majke Evanđeliste Marka, u kojoj je bila vazmena večera, gdje su se Apostoli sastajali, i gdje je Duh Sveti sašao nad njih.

O. Golubović završava ovako: »Sva snaga argumentacije protiv tradicije o identičnosti Cenakula i kuće dolaska Duha Svetoga oslanja se jedino na šutnju N. Z. i na šutnju nekih dokumenata tradicije, koji, kada govore o Cenakulu, ne govore da je to isto i mjesto dolaska Duha Svetoga. Ali negativni dokazi ne mogu oboriti pozitivnih.

O. G. osvrće se na drugo pitanje: da li se »Cenaculum« ima smjestiti na Maslinski brežuljak ili na Mons Sion, kao što drži kršćanska tradicija.

Dr. Enrik Goussan absolutno poriče, da je Cenaculum bio na Mons Sion, nego drži, da je bio na brdu Maslinskom. On piše: »Crkva na Sionu (to je mjesto tradicije) smatrala se je najprvo kao mjesto, gdje je Duh Sveti sašao nad apostole. Kasnije se mislilo, da je to mjesto Cenaculi; a znatno kasnije bila je izmišljena legenda, da je to mjesto dormitionis Theotokos (Über georgische Drucke und Handschriften 17). Razlog navodi ovaj: Jerusolimska crkva je primjenjivala čitanje Evanđelja onim mjestima, za koja je tradicija držala, da se je dogodio odnosni događaj, o komu govori Evanđelje. Ali Jerusalimska Crkva dala je čitati na brežuljku Maslinskom također Evanđelija, koja su se odnosila na vazmenu Isusovu večeru, a ne na Mons Sion; tim je dakle priznavala, da je ta večera bila na Maslinskom brežuljku, a ne na Sionu. O. G. dokazuje sve obrnuto, da je velike nedjelje Jerusalemska crkva čitala na Maslinskom brdu odlomke što su se odnosili na muku i smrt Isusovu, a nipošto na posljednju večeru. Suviše se O. G. pozivlje na Armenski Ritual iz 5. vijeka, gdje je jasno označeno, koji se odlomci iz Evan-

đelja čitaju, i gdje se čitaju: Na Veliki Četvrtak odlomci Evanđelja, koji se odnose na večeru, čitaju se u Konstantinovoj Bazilici na Golgoti, pa istog dana u Cenaculumu na Sionu; a odlomci, koji se odnose na muku Isusovu, čitaju se na brežuljku Maslinskom. Ovim bi liturgija potvrdila tradiciju, da je Cenaculum bio na Sionu, a ne na Maslinskom brežuljku.

O. G. uzimlje u pretres treće pitanje: da li je Emaus bio udaljen 60 stadija od Jerusalema ili 160 stadija. Ovo je pitanje, o komu se je uporno prepiralo, pa nerijetko i žučljivo i bilo je riješeno već prošlog vijeka u prilog mišljenja, da je Emaus, o komu govori Luka (24, 13) bio udaljen 60 stadija, a ne 160. O. G. skreće svoju pažnju na ovo pitanje, ne kao da ne bi bilo riješeno, već jer P. Perella u svom djelu: »I luoghi santi« Studio critico divulgativo sul loro valore storico, 1936, kuša da zaniječe autentičnost svetištu Emausa, koji je udaljen 60 stadija, a podupre autentičnost Emausa 160 stadija udaljena od Jerusalema. Ovo pitanje ovisi o pitanju, koja je autentična lekcija kod Luke, da li 60, ili 160 stadija, a to rješava kritika kodeksa; tekstualna, kritika je izrekla svoj definitivni sud. Tischendorf kaže: »svi kodeksi, koji bilježe 160 stadija, ne obaraju ni najmanje auktoritet starijih kodeksa, koji bilježe 60 stadija (Nov. Test. graece, p. 724. Meistermann - Bellorini).

P. Lagrange piše: »ako je broj 160 bio originalni broj, taj broj morao je biti rašireniji. Ali taj broj isključen je iz staroga latinskoga prijevoda, iz prijevoda Egipatskoga Antiohijskoga (l'Évang. de S. Luca c. XXIV.). Broj 60 stadija mora biti poštovan radi tekstualne kritike; ovomu broju ide u prilog tradicija rukopisa (Revue Biblique, 1898. p. 89).

P. Vaccari piše: »Inconcussum pemanet, quod scripsit magister magistrorum P. Lagrange: codicum testimonio quaestio decisa est: legendum: sexaginta stadia (Verbum Domini 1937, st. 128).

Ali imade još nešto. Iz samoga konteksta čini se, može se zaključiti, da je čak vjerojatnije da qe Emaus bio udaljen 60 stadija od Jerusalema nego 160. Sv. Luka pripovijeda, da su dvojica od učenika išli u Emaus, da im se je Isus pridružio... da su nastojali, da se s njima zaustavi u Emausu... pa da su ga poznali u lomljenju kruha... Sv. Luka nastavlja, da su se te iste večeri vratili u Jerusalem, et invenerunt undecim et eos qui cum illis erant (Luc. 24, 33). Nije vjerojatno, da su se ta dva učenika iste večeri mogli povratiti iz Emausa u Jerusalem, i tu naći sakupljene učenike, kad bi Emaus bio udaljen 160 stadija. Stadion je grčka i latinska mjera. Stadij je jednak mjeri 125 geometričkih koračaja; a geometrički koračaj (pasus geometricus), iznosi pet nogu, ne punih ($4^2/_3$), a pet nogu iznosi po prilici jedan metar i po; (1.479 m.), dakle Stadij bi iznosio približno 180 metara; a 60 Stadija ($180 \times 60 = 10.800$) bilo bi oko 11 kilometara. Ako je Emaus bio udaljen samo 60 stadija od Jerusalema, bilo je moguće, da se ta dva učenika istu večer vrate u Jerusalem (bilo bi im tri ure hoda); ali da je Emaus bio udaljen 160 stadija od Jerusalema, nije im

bilo moguće da prevale oko 30 kilometara i da nađu još braću sakupljenu. Samo ovaj razlog dovoljan je da se zaključi, da je pogreška 160 stadija, koja se je uvukla u neke grčke kodekse, a da nam drugi kodeksi i ne govore ništa drugo u prilog 60 stadija. Može se ovdje dodati, da Evanđelista Luka kaže, da su dva učenika išla *εἰς κώμην* in castellum, kao što prevodi latinska Vulgata; a Marko kaže *εἰς ἀγρόν* villam. Emaus je dakle bilo malo seoce. Nije dakle Emaus nikako mogao biti Nicopolis, koji je udaljen 160 stadija, jer je tu bio *πόλις*, a ne *κώμη*, kao što kaže Evanđelista. Imade ipak egzegeta, koji pristaju uz mišljenje, da je Emaus sv. Luke bio udaljen 160 stadija - Nicopolis. Jos. Flavius (De Bello Jud. VI. 6) govori o nekom Emausu udaljenom 60 stadija od Jerusalema. Ovaj Emaus bio je identificiran sa Koubeibeh i udaljen je uprav 60 stadija od Jerusalema. Ovo je mišljenje najvjerojatnije, jer se podudara s najvećim brojem grčkih kodeksa, a i s tim, što su se dva učenika istu večer mogla povratiti iz Emausa u Jerusalem.

Ova je radnja O. Golubovića izvedena velikom erudicijom, osobitom umnom oštrinom, vedrom objektivnom kritikom. Ovo je bogati kontribut egzegezi Novog Zavjeta i Palestinografiji.

U. Talija, O. F. M.

Mirko Kus Nikolajev: Mostovi elite, bilješke iz političke sociologije. Zagreb 1940, 8°, str. 86.

Evropa se ugušila u materiji, u kapitalističkom mehanizmu, u socijalnoj automatici. Njen životni organizam je zatrovan. Tko će u tom socijalnom kaosu dati smjernice rada »Nove Evrope«? Tko će u nju unijeti i ostvariti načela dostojanstva čovjeka, slobode duha i socijalne pravde? To može učiniti samo elita, koju će odgojiti radni narod. Ovo je središnja misao knjige. Značajno je, da njen pisac — inače jedan od istaknutih predstavnika komunizma kod nas — podvrgava kritici Marxov sustav i odbacuje ga zato, što on ide za ostvarenjem besklasnog društva, a pri tom zaboravlja čovjeka i njegove potrebe. Pisac odbacuje i ruski komunizam, koji se udaljio od komunističke nauke i stvorio nemoguće stanje — »socijalnu abnormalnost«. Ispravno sudi o propadanju demokracije i o uzrocima tog propadanja. Ideal prave demokracije vidi u katoličkoj Crkvi, koja je najmoćnija međunarodna organizacija na svijetu. Njezin sistem hijerarhije, u kojem imadu prednost samo najsposobniji, treba upotrijebiti kod formiranja nove društvene zajednice, odakle će se uzeti elita.

Ona će morati provoditi načela morala i prava.

Pitamo samo: kakav će biti taj moral? Zar onakav, kakav — po Kusu Nikolajevu — predstavljaju »krupne moralne ličnosti« Cromwell, Robespierre, Trocki? Ne bi bilo bez koristi, da je autor pobliže prikazao, na čemu se taj moral osniva. On nadalje zapaža, da je najveća zabluda socijalizma u tom što niječe duhovne elemente, a svijet se može i mora obnoviti jedino po duhovnim načelima. Pisac odviše nekritički uzdiže radnika, kao obnovitelja javnog poretka, kao onoga koji jedini ima smisla za pravdu, te može preporoditi svijet. Način obrađivanja je

nezgodan i nimalo znanstven; u tekstu se listom navode mišljenja raznih auktora — bez ikakvih bilježaka — a na koncu knjige je dodan popis njihovih djela. — Međutim je sve ovo tapkanje po mraku. Mostove »Nove Evrope može uspješno postaviti samo ona elita, koja će izaći iz duhovnog kraljevstva na zemlji, što se temelji na evanđelju.

Leonardo Kamerlato, ofm.

Grimm Leonard: Der Katholische Christ in seiner Welt, Ein Buch vom katholischen Glauben und Leben für Erwachsene, II. Band: Der Christ und sein Leben, Freiburg i. B. 1941, Herder, 8⁰, str. X, 410, RM 4,40 (5,80).

Njemački se katolički dušobrižnici brinu, da im vjernici nakon svršenih osnovnih i srednjih škola ne ostanu u životu samo s onim znanjem o svojoj vjeri, što su ga dobili u roditeljskoj kući ili u školi. Kako je danas velik broj roditeljskih kuća gdje se vjerskoj pouci djece ne posvećuje potrebna pažnja, moći će oni koji trebaju svoje manjkavo vjersko znanje upotpuniti ili ga u borbi sa strujama suvremenog bezvjerstva sačuvati, u ovom djelu L. Grimma naći kratko, sažeto, jasno i pregledno obrađen sav poklad kršćanske, dogmatsko-apologetske i moralno-asketske nauke.

Pred nama je II. svezak koji obrađuje m o r a l u najširem značenju toga pojma. Život kršćanskog vjernika od krštenja do posljednje pomasti, dolazi ovdje osvijetljen u prirodnom i natprirodnom obziru. Od izlaganja konačne svrhe do smrti i života u vječnosti, kroz sve faze i u svim okolnostima, prati autor kršćanskog vjernika i poučava ga o kršćanskim krepostima, sakramentima, putevima savršena života, grijehu, nebu, paklu i t. d. Sve jednostavno, da ne kažem popularno, podijeljeno u prijegledne grupe, kako ih život razvrstava. Da ovo izlaganje ne bude odviše suhoparno, autor ga nastoji protkati zgodnim primjerima, lijepim opaskama u stihu. Mnogo je brige posvećeno izgradnji smjernica pravoga kršćanskog života u obitelji i društvenoj zajednici.

Djelo može poslužiti roditeljima kao priručnik gdje će za svaku životnu priliku naći uputu, savjet kako im valja postupati i o čemu poučavati. Isto će se tako moći knjigom vrlo uspješno poslužiti vjeroučitelji, dušobrižnici, predstojnici i upravitelji vjersko-nabožnih društva, a napose inteligenti katolici, koji trebaju da svoje vjersko znanje sistematski srede ili da ga po potrebi usavrše. Na osobit će se način moći knjigom poslužiti propovjednici, koji ne uče napamet tuđe gotove propovijedi, nego sami sebi sastavljaju ili čitavu propovijed ili izdašnu okosnicu, koju meditacijom izgrađuju i zaokružuju.

Od navedene cijene daje knjižara 25% popusta za nabavke iz inozemstva. Knjigu mogu najtoplije preporučiti.

Prof. A. Ž.

Uredio: Dr. Janko Oberški.